

Seksualizacija maloljetnica i problematika pravilnika odijevanja

Šimičić, Larisa

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:656705>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-01**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

LARISA ŠIMIČIĆ

**Seksualizacija maloljetnica i problematika pravilnika
odijevanja**

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Kulturalni studiji

LARISA ŠIMIČIĆ

Matični broj: 0009083369

Seksualizacija maloljetnica i problematika pravilnika odijevanja

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Kulturologija

Mentorica: doc. dr. sc. Brigita Miloš

Rijeka, 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisao/la diplomski rad pod naslovom
Seksualizacija maloljetnica i problematika pravilnika odijevanja
i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studentice: Larisa Šimičić

Rijeka, 11.9.2024.

Sadržaj

Sažetak.....	1
Uvod.....	2
Seksualizacija.....	3
Seksualizacija – osnovne odrednice pojma.....	3
Utjecaj medija na sliku tijela.....	4
Društveni kontekst seksualizacije djevojčica.....	5
Samoobjektivizacija.....	8
Moguće posljedice seksualizacije maloljetnica	9
Kultura silovanja.....	10
Seksualni odgoj.....	12
Problematika pravilnika odijevanja	13
Važnost odijevanja u društvu ^[1] _[SEP]	13
Odjeća kao način izražavanja.....	15
Pravilnik odijevanja	16
Donošenje pravilnika odijevanja.....	19
Pravilnik odijevanja i njegove pozitivne strane	20
Opravađanje za pravilnik odijevanja.....	22
Škola i profesori kao dio problema	23
Pravilnici odijevanja i seksizam.....	25
Moguće posljedice pravilnika odijevanja	27
Posljedice vezane uz psihičko zdravlje.....	29
Posljedice vezane uz vršnjačko nasilje	29
Djevojka – ona koja ometa	30
Narativ koji prikazuje muškarce kao nesposobne.....	31
Dvostruki standardi.....	33
Istraživanje.....	34
Metodologija istraživanja.....	35
Istraživanje – stavovi djevojaka koje su bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja	35
Istraživanje – stavovi znanstvenika u području pedagogije vezani za pravilnik odijevanja i seksualizaciju maloljetnica	36
Stavovi djevojaka koje su bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja.....	37
Stavovi znanstvenika u području pedagogije vezani za pravilnik odijevanja i seksualizaciju maloljetnica.....	42
Istraživanje – upit Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih.....	48

Zaključak	50
Literatura.....	51
Privitci:.....	55

Sažetak

Ovaj diplomski rad istražuje temu seksualizacije maloljetnica i problematiku pravilnika odijevanja u školama. Nakon konzultacije znanstvene literature i različitih medijskih članaka, korištena je metoda polustrukturiranog intervjua kako bi se istražila osobna iskustva ispitanica i stavovi stručnjaka iz područja pedagogije. Ispitanice prvog dijela istraživanja su bile djevojke koje su tijekom školovanja bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja, a ispitanici i ispitanice drugog dijela istraživanja su sveučilišni profesori i profesorice specijalizirani u području pedagogije. Rezultati su pokazali da pravilnici odijevanja često nisu rodno neutralni i da pridonose seksualizaciji djevojaka. Također, pravilnici često dovode do osjećaja nepravde i diskriminacije među učenicama. Preporučuje se revizija pravilnika odijevanja kako bi bili pravedniji i inkluzivniji, te implementacija edukativnih programa koji bi se bavili rodnom ravnopravnošću i sprječavanjem seksualizacije maloljetnica.

Ključne riječi:

diskriminacija, edukacija, pravilnik odijevanja, rodna ravnopravnost, seksualizacija

Abstract:

This work deals with the topic of the sexualisation of minors and the question of dress codes in schools. After consulting academic literature and various media articles, a semi-structured interview method was used to explore the participants' personal experiences and the views of experts in the field of education. The participants in the first part of the study were girls who had been reprimanded for dress code violations during their school years, while the participants in the second part were professors and lecturers from various faculties. The results showed that dress codes are often not gender-neutral and contribute to the sexualisation of girls. Furthermore, dress codes often lead to a feeling of injustice and discrimination among female students. It is recommended that dress codes be revised to make them more equitable and inclusive, and that educational programmes be implemented that address gender equality and the prevention of sexualisation of minors.

Keywords:

discrimination, dress code, education, gender equality, sexualization

Uvod

Seksualizacija maloljetnica i problematika pravilnika odijevanja kompleksna je i osjetljiva tema koja se odnosi na više društvenih, kulturnih i obrazovnih aspekata. U suvremenom društvu, mladi su izloženi različitim utjecajima medija i društvenih mreža koji oblikuju njihove percepcije o tijelu, seksualnosti i samopouzdanju. Problem seksualizacije maloljetnica posebno je vidljiv kroz pravilnike odijevanja u školama, koji često reflektiraju šire društvene norme i vrijednosti te istovremeno mogu postati instrumenti diskriminacije i rodne neravnopravnosti.

Ovaj diplomski rad istražuje pozitivne i negativne strane pravilnika odijevanja, a s posebnim naglaskom na one aspekte pravilnika koji su povezivi sa seksualizacijom maloljetnica/učenica. Fokus će biti na istraživanju kako pravilnici odijevanja mogu utjecati na percepciju tijela i samopoštovanje kod mladih djevojaka, ali i na to kako mogu poslužiti kao mehanizmi za zaštitu učenika i učenica od nasilja i zlostavljanja.

Razumijevanje ove problematike ključno je za razvoj inkluzivnog i pravednog obrazovnog sustava koji će prepoznati i poštovati različitosti među učenicima i učenicama, ali i osigurati sigurnost i jednakost za sve. Kroz analizu postojećih pravilnika, mišljenja stručnjaka i iskustava učenica, ovaj rad će ponuditi preporuke za unapređenje pravilnika odijevanja kako bi bili pravedniji i rodno neutralni.

U prvom dijelu ovog rada pojasnit će se pojam seksualizacije maloljetnica kroz analizu različitih definicija, teorija i relevantnih istraživanja. U drugom dijelu bit će riječ o pravilnicima odijevanja u školama, njihovom povijesnom razvoju i načinu na koji često postaju instrumenti za regulaciju i kontrolu ženskih tijela. Treću dio donosi analizu iskustava i stavova ispitanica i ispitanika, pri čemu će biti prikazani rezultati dvaju istraživanja provedenih polustrukturiranim intervjuima. U završnom dijelu rada iznose se glavni zaključci proizašli iz istraživanja i pregleda literature.

Seksualizacija

Seksualizacija – osnovne odrednice pojma

Američko psihološko društvo daje 4 definicije seksualizacije:

"Seksualizacija se događa kada: 1) osoba ima vrijednost samo zbog svoje seksualne privlačnosti ili ponašanja, uz isključivanje drugih karakteristika; 2) osoba je podvrgnuta standardu koji izjednačava fizičku privlačnost (u uskom smislu) s bivanjem seksi; 3) osoba je seksualno objektificirana - pretvorena u stvar za seksualnu upotrebu drugih, umjesto da se vidi kao osoba sposobna za neovisno djelovanje i donošenje odluka; i/ili 4) seksualnost se neprimjereno nameće osobi" (APA, 2007: 1, vlastiti prijevod).

Seksualizacija se ne događa sama od sebe, već na nju utječe niz faktora i vanjskih silnica, a isto se tako ne događa samo osobama ženskog spola, iako je najveći pritisak seksualizacije upravo na ženama.

U ovom radu fokus je na seksualizaciji djevojčica i djevojaka (maloljetnica), a primjere takve seksualizacije opet nudi Američko psihološko društvo:

"Nudimo nekoliko primjera seksualizacije djevojčica kako bismo pojasnili našu definiciju: 1) zamislite 5-godišnju djevojčicu koja šeta trgovačkim centrom u kratkoj majici kratkih rukava s natpisom "Flert."; 2) Razmotrite upute dane u časopisima djevojkama u predpubertetskoj dobi o tome kako izgledati seksi i dobiti dečka tako da izgube 10 kilograma i ravnaju kosu; 3) zamisliti nogometni tim adolescentnih djevojaka čiji seksepil naglašava njihov trener ili lokalni novinar kako bi privukli navijače; 4) sjetite se tiskanih oglasa koji prikazuju žene kao djevojčice, s kikiricama i volanima, u seksualnim pozama za odrasle" (APA, 2007: 2, vlastiti prijevod).

Smith i Wisman navode da "djevojčica postaje 'seksualizirana' kada počne vjerovati da je njena vrijednost samo u njenom izgledu i seksualnoj privlačnosti. Budući da su takva uvjerenja, po definiciji, nametnuta od strane vanjskih silnica, seksualizirana žena, posebno ona koja je mlada, na neki način izvodi ulogu koja joj je stvorena od strane drugih" (Smith, Wisman, 2011:4, vlastiti prijevod). Složenost vanjskih čimbenika koji utječu na seksualizaciju djevojčica Američko psihološko društvo u svom izvještaju *Radne skupine o seksualizaciji djevojčica* (APA, 2007.) dijeli u tri sfere

“Seksualizacija djevojčica se odvija unutar tri međusobno povezane sfere: 1) doprinos društva—to jest, kulturne norme, očekivanja i vrijednosti koje se komuniciraju na bezbroj načina, uključujući i putem medija. Kultura može biti prožeta seksualiziranim prikazima djevojaka i žena, sugerirajući da je takva seksualizacija dobra i normalna; 2) međuljudski doprinos – obitelj, vršnjaci i drugi mogu djevojke tretirati kao seksualne objekte i poticati ih da budu seksualni objekti; 3) samoseksualizacija - Djevojke se mogu tretirati i doživljavati kao seksualne objekte. Ako djevojke nauče da seksualizirano ponašanje i izgled odobravaju i nagrađuju društvo i ljudi (npr. vršnjaci) čija su im mišljenja najvažnija, vjerojatno će internalizirati te standarde i tako se upustiti u samoseksualizaciju” (APA, 2007: 2, vlastiti prijevod).

Od ove tri sfere, najviše se proučavala ona vezana za kulturu, odnosno medije. Mediji su najviše proučavani jer su najpristupačniji i imaju izniman utjecaj na oblikovanje percepcije vlastite tjelesnosti i seksualnosti posebice kod mladih osoba. Problem seksualizacije u medijima prisutan je u filmovima, reklamama, časopisima, društvenim mrežama, portalima.

Utjecaj medija na sliku tijela

Kritika na medije postala je pomalo i izlizana tema jer je nešto o čemu se svakodnevno govori. Digitalizacija svijeta i integracija društvenih mreža u svakodnevni život uvelike je povećala konzumiranje medija, a tako i njihov utjecaj na mlade ljude.

S obzirom na to da se žensko tijelo smatra bitnim marketinški objektom, žene se često bore s problemom koji je nastao kao posljedica toga. Ideali koji su nam nametnuti vezani uz tijelo žena skoro su pa nedokučivi. "Jedan od najjačih prenositelja tih društvenih ideala je masovni medij. Djevojke u adolescenciji aktivni su potrošači medija i vrlo su osjetljive na apsorpciju njegovih poruka" (Choate, Curry, 2009: 214, vlastiti prijevod). Seksualizaciju ženskog tijela smo već utvrdili kao ukorijenjen problem koji je nastao pod utjecajem različitih faktora. No, uz ovo se još javljaju samoseksualizacija i samoobjektivizacija, dva fenomena koja utječu na žene kroz cijeli njihov život i predstavljaju kočnicu u razvoju zdrave veze sa sobom.

Naravno da mediji utječu i na muškarce, međutim oni nisu u filmovima, reklamama i časopisima seksualizirani i objektivizirani do te mjere kao djevojke. “Djevojke su glavni potrošači medija i primaju te poruke te se svakodnevno s njima suočavaju i uključuju” (APA, 2007: 4, vlastiti prijevod). Kao glavni potrošači različitih medija, djevojke su konstantno bombardirane slikama koje su nezdrave za njih, a pogotovo u ranijim stadijima života kada

moraju razviti svoj identitet. Ova stalna izloženost može imati dubok utjecaj na njihovu percepciju te stoga zahtijeva pažljivu i osviještenu reakciju kako bi se stvorila okolina u kojoj se cijene i poštuju različite vrste ljepote i vrijednosti.

Kroz ovakav medijski pristup, mlade djevojke se ne samo suočavaju s pritiskom da zadovolje nerealne standarde ljepote, već i s potencijalno štetnim utjecajima na samopouzdanje, samopoštovanje i razvoj vlastitog identiteta. "Od televizijskih programa, filmova, interneta, računalnih igara, glazbenih videa i tekstova, časopisa i marketinga seksi odjeće i proizvoda mladim djevojkama, studenti su često izloženi seksualiziranim, nerealnim idealima o tome kako bi djevojke i žene trebale izgledati i ponašati se" (Choate, Curry, 2009: 214, vlastiti prijevod). Muškarci kroz medije također dobiju nerealnu ideju toga kako bi žena trebala izgledati. Ovaj fenomen doprinosi potiskivanju stvarnih identiteta i vrijednosti te stvara nezdravu dinamiku među spolovima, potičući površne standarde i nerazumijevanje.

Upravo zbog toga što su mediji tako bitan i integrirani dio svakodnevnog života, medijska pismenost pomogla bi djeci u borbi s različitim problemima interneta. "Današnja djeca trebaju obrazovanje o medijskoj pismenosti kako bi naučili suprotstaviti se toksičnim porukama o svojoj seksualnosti" (Reist, 2009: 125, vlastiti prijevod). Mlađe generacije provode slobodno vrijeme pretraživajući Internet, ranije su na društvenim mrežama i tako su izloženi problematičnim porukama koje mogu utjecati na njihovu percepciju ljudi. Time se stvara generacija koja je otpornija na negativne utjecaje medija i sposobna je graditi zdravije i sigurnije okoline na i van interneta.

Društveni kontekst seksualizacije djevojčica

No, djevojke, kao i mladići, uče o seksualizaciji i u društvu, a ne isključivo preko medija. "lako je lako uprijeti prstom prema medijima, oni nisu, naravno, jedini krivci za seksualizaciju. Međuljudski odnosi djevojčica s roditeljima, braćom, sestrama, vršnjacima i učiteljima također doprinose ovom fenomenu" (Roberts, Zurbriggen, 2013:15, vlastiti prijevod).

Seksualizirana stvarnost, nadalje, sa sobom donosi i stvari koje su joj podvrgnute, a jedna od njih je i odjeća. Naravno, nije sva odjeća seksualizirana, i uvijek se može naći odjeća koja je bezoblična i koja ne ističe niti jedan dio ženskog tijela. Međutim, upravo zato što je biti seksi norma, modna industrija je okrenuta tome i puno je lakše naći odjeću koja nije u skladu s, primjerice, pravilnicima odijevanja. Ovo se većinom odnosi na žensku odjeću, dok dječaci, s druge strane, nemaju s time problema.

"Prema mnogim politikama kodeksa odijevanja, učenice moraju nositi suknje ili kratke hlače koje idu ispod njihovih prstiju kada su im ruke spuštene uz tijelo. Često su učenice ostavljene na milost trenutnih stilova kratkih hlača i suknji dostupnih za kupnju. Dok muški učenici lako mogu pronaći kratke hlače koje se pridržavaju tog pravila, ženski učenici obično imaju teže vrijeme pronalaženja donjih dijelova koji se pridržavaju tog pravila" (Dimauro, 2020:5, vlastiti prijevod).

Osim što se zbog medija i vršnjaka djevojka osjeća na neki način "prisiljenom" pratiti trendove, ona uz to mora paziti da se ti trendovi usklađuju s pravilnicima odijevanja. Ovo stvara dodatni teret na mlade djevojke koje su rastrgane između toga da moraju paziti što nose u školu i toga da se žele osjećati ugodno u svom tijelu i u društvu vršnjaka.

Problem se javlja i u polarnosti između toga što se djevojkama nudi da odjenu, što mediji navode da trebaju nositi i onoga što obrazovni sustavi smatraju prikladnim za djevojke.

"Odmah nakon što sam napisala članak o tome kako su kratke hlače i uske majice uglavnom sve što možete pronaći od većine većih mainstream brendova kada je u pitanju odjeća za djevojčice, čula sam nekoliko primjera kako škole sramote djevojčice kada nose istu takvu odjeću u školu. Ali ako djevojčice nose odjeću koja im se uglavnom nudi, zar ovdje nemamo problem?" (Wallace, 2017., vlastiti prijevod).

Ova polarizacija između nametnutih očekivanja medija i stvarnosti pravilnika odijevanja u školama stvara paradoks u kojem su djevojčice suočene s kontradiktornim porukama o tome kako bi trebale izgledati i odijevati se. Dok mainstream brendovi promoviraju odjeću koja često naglašava seksualizirane aspekte ženskog tijela, školski pravilnici često stvaraju stroga ograničenja koja mogu rezultirati stigmatizacijom djevojaka koje se odijevaju u skladu s tim trendovima.

Paradoksalna pozicija u kojoj se djevojčice i djevojke nalaze upravo je u tome što se "ideal ženskost sada sve više temelji na seksualnoj privlačnosti; sposobnost privlačenja muškog pogleda postao je ono što je važno u životu" (Reist, 2009: 6, vlastiti prijevod). "Muški pogled" definira ženskost. S jedne strane djevojkama se šalje poruka da je biti seksi isto što i biti žena, a s druge strane im se šalje poruka da je biti seksi loše te se žensko tijelo stigmatizira.

Još jedan problem slike ženstvenosti nalazimo u ideji da su žene "čuvarice seksualnosti". "Prvo, naše istraživanje pruža daljnje dokaze da se žene smatraju 'čuvaricama' seksualnosti.

Djevojke i žene se postavljaju kroz tu ulogu u proturječnim pozicijama u kojima su vlastite seksualne želje tabu, te ih stoga odbacuju” (Rahim, Liston, 2009: 517, vlastiti prijevod). U hiperseksualiziranom svijetu od žena se očekuje da su seksi, da su izazovne i da su privlačne, ali isto tako nije u redu da one pokazuju svoju seksualnost. One ne smiju biti seksualno uzbuđene i ne smiju pokazivati da ih privlače muškarci. Idealizira se pristojna žena koja ne razmišlja o seksu, jer je to obrnuto od onoga što je norma.

Djevojke koje odluče da žele pokazati aspekte seksualnosti koji se bude kod njih za vrijeme puberteta se označava različitim neprimjerenim i seksitičkim etiketama. "Prihvatljiva seksualnost čini se nepostojećom za djevojčice, jer i 'pristojno' i 'razvratno' ponašanje mogu izazvati etiketu 'kurva': proklet/a ako činiš, proklet/a ako ne činiš" (Duits, van Zoonen, 2006: 111, vlastiti prijevod). Ovaj citat iz 2006. je i dalje aktualan u 2024. Vremena se nisu previše promijenila u skoro 20 godina i djevojkama je i dalje neprihvatljivo pokazati da su seksualno aktivne ili žele biti seksualno aktivne. Ovo je problem patrijarhalnog društva u kojemu se od djevojaka očekuje da pokazuju određenu vrstu seksipila, ali isto tako ne smiju izraziti seksualne želje za sebe, one su seksualizirane za zadovoljstvo muškarca.

Ženskost, dakle, možemo opisati kao kontradiktoran aspekt. Bitno je biti seksi i privlačna, ali samo na zadovoljstvo muškarca, no ne i njima na smetnju. Ovakva ideja ženskost je kočnica koja zaustavlja potpuni pronalazak sebe i uživanje u bivanju ženom. "Djevojačka seksualnost se svodi na privlačnost: na izgledanje seksi i zadovoljavanje dječaka. Djevojačka seksualnost se svodi na vlastito zadovoljstvo i 'postizanje uspjeha' koliko god je moguće" (Ralston, 2021:6, vlastiti prijevod). Djevojačka seksualnost nije samo njihova, nije čak ni za njih, nego za one koji ju gledaju. Muškarci puno lakše pronalaze svoj identitet jer je muškost samo njihova, nije temeljena na tome kako ih žene gledaju.

Djevojke koje odluče zagaziti u aspekte ženskosti onako kako se to od njih traži, odnosno na način da se prikazuju kao seksi i privlačne nalaze se u društveno lošem položaju. "No, suprotna strana tih proaktivnih ideja je hladno prepoznavanje da je ženska seksualnost u našem svijetu često iskorištavana, zlostavljana i štetna. Djevojke i žene su zlostavljane, silovane, prodane i ubijene, a ti su činovi seksualni zločini, motivirani spolom i seksualnošću" (Durham, 2009:18, vlastiti prijevod). Ova činjenica pokazuje nam duboke probleme s kojima se suočavaju djevojke i žene diljem svijeta. Ključno je raditi na promicanju svijesti, obrazovanju i osnaživanju žena protiv seksualnog nasilja i stvaranje okruženje u kojem su žene sigurne i u kojemu je ženstvenost prihvaćena kao norma i benefit svim ženama.

Samoobjektivizacija

Samoobjektivizacija je još jedan od nusprodukata hiperseksualizirane realnosti i seksualizacije općenito. “Samoobjektivizacija uključuje usvajanje perspektive treće osobe o fizičkom sebi i manifestira se kroz kroničnu pažnju na vanjski izgled tijela” (Roberts, 2013:29). Ovaj fenomen često dovodi do narušenog samopoštovanja i tjelesnog nezadovoljstva kod mladih žena, potičući ih na kontinuiranu usporedbu s idealiziranim standardima ljepote nametnutim medijima i društvenim normama. Samoobjektivizacija stvara začarani krug nerealnih očekivanja i nezadovoljstva tijelom, čime se mlade žene udaljavaju od prihvaćanja i ljubavi prema vlastitom tijelu.

Ovakav način pogleda na sebe utječe na ženin svakodnevni život. Između ostalog, žene postaju previše opterećene činjenicom da ih netko može percipirati na njima neprihvatljiv i neprimjeren način. “Djevojke i žene koje se samoobjektiviziraju kronično se nadziru u očekivanju kako će ih drugi percipirati” (Choate, Curry, 2009: 215, vlastiti prijevod). Ovakav problem, izazvan putem medija i sličnih faktora, ograničava ženinu slobodu i autentičnost te utječe na akademski i poslovni život.

Umjesto da se odgovornost stavi na odrasle osobe da ne seksualiziraju i ne objektiviziraju mlade djevojke, na djevojkama je zadatak da pripreme što će obučiti da ne bi postale objektivizirane i seksualizirane. “Treći aspekt samoobjektivizacije je razvoj kontrolnih uvjerenja. Kada djevojka sebe vidi kao seksualiziran objekt, također će vjerojatnije vjerovati da bi trebala kontrolirati svoj izgled i da s dovoljno truda i napora može doseći kulturološki propisan ideal” (Choate, Curry, 2009: 215, vlastiti prijevod). Ovo uvjerenje stavlja dodatni teret na djevojke, stavljajući ih u kontinuiranu borbu da udovolje kulturološkim očekivanjima i standardima školskih pravila. Osim što to može dovesti do osjećaja neispunjenosti i nesigurnosti, također može ograničiti njihovu sposobnost da se fokusiraju na druge važne aspekte svog života.

Američko psihološko društvo u svom istraživanju (2007., *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*) bavilo se i pitanjem samoobjektivizacije. “Kako teoretski argumenti tako i empirijski dokazi sugeriraju da, osim utjecaja koji se događaju tijekom adolescencije, seksualizacija djevojčica na kraju može utjecati na seksualnost odraslih žena doprinoseći sramoti prema vlastitom tijelu i samoobjektivizaciji” (APA, 2007: 25, vlastiti prijevod). Ovo istraživanje pokazuje da je važno intervenirati ovome u ranoj dobi, kako bi se smanjile dugoročne negativne posljedice seksualizacije i objektivizacije u adolescenciji a kasnije i u odrasloj dobi.

Samoseksualizacija i samoobjektivizacija dva su fenomena koja su usko povezana i koja nastaju, između ostalog, kao jedan od nusprodukata neadekvatnih pravilnika odijevanja.

Moguće posljedice seksualizacije maloljetnica

"Seksualizacija djevojčica je opći i sve veći problem, s posljedicama ne samo za same djevojčice, već i za sve nas" (Roberts, Zurbriggen, 2013:3, vlastiti prijevod). Kroz ovaj fenomen dolazi do većih problema, od seksizma i mizoginije, do negativne socijalne dinamike, unutar koje se žene, percipira kao manje vrijedne. Seksualizacija utječe na kulturni pejzaž jer krivi percepciju ljepote, vrijednosti i uloge žena u društvu.

Djeca seksualizaciju uče od odraslih osoba, što znači da su odrasli prvi krivci u procesu nastajanja seksualizacije maloljetnica. "Seksualizacija djece odnosi se na nametanje seksualnih tema i slika odraslih djeci u razvojno neprikladnom stadiju i na način koji može ugroziti dječji psihički razvoj" (Reist, 2009: 76, vlastiti prijevod). Odnosno, odrasli su ti koji djecu vide u seksualnom kontekstu i zbog toga ih, primjerice, smatraju neprimjereno odjevenima. Uska odjeća i kratka odjeća uključuje se u kontekst seksualnih tema samo zato što su odrasli naučili tu vrstu odjeće povezivati sa seksom.

Seksualizacija nije samo rezultat pojedinačnih postupaka, već je duboko ukorijenjena u društvenim normama i medijima koji promoviraju idealizirane i često nerealne slike ženske seksualnosti. "Ovaj trend prema seksualizaciji djetinjstva djevojčica sve je izraženiji u suvremenoj popularnoj kulturi i može ograničiti akademski uspjeh djevojčica, karijerne ambicije i psihološko blagostanje" (Choate, Curry, 2009: 213, vlastiti prijevod). Seksualizacija djevojčica, djevojaka i žena se događa na dvije razine. Prva je seksualizacija maloljetnih djevojaka koje su po određenim definicijama "seksi" odjevene. Druga je razina kada se odrasle žene prikazuju u "seksi" pozama odjevene u odjeću koja je tipična za djevojčice. U ovom slučaju događa se zaokret koji je problematičan i destruktivan za psihičko zdravlje žena svih dobi. Mlade djevojke se seksualizira, a od starijih žena se očekuje da izgledaju kao djevojčice kako bi bile percipirane kao "seksi".

Kada govorimo o seksualizaciji maloljetnica i pravilniku odijevanja, česta je pojava zabranjivanje uske odjeće, odjeće s dekolteom i slično, a pravilo se opravdava time što se pokušava smanjiti ometanje dječaka u učionicama pokrivanjem ženskog tijela. No, ovakve odrednice nejasne su jer „uskost“ odjeće na različitim tijelima izgleda različito. Osim toga, "ova ograničenja pravilnika odijevanja mnogi učenici nazivaju seksualizacijom tijela. Označavanje otkrivene kože kao 'ometajuće' je pretpostavka da je koža inherentno seksualna. Koža je, naravno, prirodni dio ljudskog tijela" (Holland, 2022., vlastiti prijevod). Takvi

pravilnici ne samo što ograničavaju slobodu izražavanja i samopoštovanje mladih, već i doprinose očuvanju patrijarhalnih ideala koji podupiru seksualizaciju i objektivizaciju ženskog tijela.

Nadalje, seksualizacija djevojaka kroz pravilnik odijevanja je posebno je problematična jer se događa u ključnom razdoblju kada mlade djevojke formiraju svoj identitet i razvijaju svoje samopoštovanje. “Utjecaj seksualizacije na razvoj identiteta i samopoštovanje djevojaka osobito je kritičan tijekom rane adolescencije” (Choate, Curry, 2009: 214, vlastiti prijevod). Umjesto da im pružaju prostor za istraživanje vlastitog identiteta i izražavanje svoje autentičnosti, takvi pravilnici ih suzbijaju i nameću im vanjske standarde ljepote i seksualnosti. Pravilnici koji objektiviziraju i seksualiziraju djevojke u ovoj dobi utječu na mentalni razvoj djevojaka, što kasnije uzrokuje različite probleme, od nesigurnosti u vlastito tijelo pa do poremećaja prehrane.

Seksualizacija kao širi pojam u društvenom kontekstu ima izrazito loše posljedice, a seksualizacija maloljetnica donosi sa sobom posebnu kategoriju posljedice. “Aktualni društveni problemi koji nerazmjerno pogađaju djevojčice, kako izravno tako i neizravno, uključuju nasilje protiv djevojčica i žena, seksualnu eksploataciju djevojčica, oblike pornografije i prostituciju djevojčica, mogu se održavati ili čak povećavati ako se nastavi s seksualizacijom djevojčica” (APA, 2007:30, vlastiti prijevod). Dakle, seksualizacija maloljetnica je problem koji sa sobom nosi posljedice koje su opasne za život djevojaka. Istraživanje koje je napravilo Američko psihološko društvo (2007., *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*) pokazuje koliko daleko sežu posljedice seksualizacije, koja je postala svakodnevni dio modernog života i koja je toliko normalizirana da se u nekim trenucima ni ne obraća pažnja na nju. Seksualizacija je ozbiljan problem za čije se rješavanje treba aktivno zalagati, naročito u školama.

Kultura silovanja

Kultura silovanja je fenomen koji se javlja u patrijarhalnom svijetu, u kojemu se žene prikazuju kao uzrok radnji koje muškarci sami i svjesno odluče napraviti. Ova kultura normalizira i opravdava seksualne napade te perpetuira mitove koji krive žrtve za vlastito zlostavljanje. “Kultura silovanja definirana je kao društvo koje normalizira i trivijalizira seksualni napad; koji perpetuira razne mitove o silovanju da je žrtva to tražila, bila je obučena za to, željela je to, bila je pijana; navodno široko rasprostranjeno seksualno zlostavljanje mladih žena na sveučilišnim kampusima i slut-shaming i okrivljavanje žrtve koje ide uz to” (Ralston, 2021:4, vlastiti prijevod). Kultura silovanja stvara plodno tlo za seksualne zlostavljače, jer se

u društvu stvara atmosfera koja sramoti žene. Ove uvrede i pritisak na žrtvu dodatno otežavaju proces prijavljivanja silovanja i traženje pravde, stvarajući atmosferu straha i šutnje koja pogoduje počiniteljima.

U kontekstu ovoga rada, u školama se djevojčice uče da je važno razmišljati o onome što nose kako ne bi omele učenike i muške djelatnike, a što kasnije utječe na percepciju žrtava i odgovornost žena, stavljajući teret na djevojke i njihov izbor odjeće umjesto na one koji bi trebali poštovati njihovu autonomiju. “U ekstremnim, ali čestim slučajevima, opsesija time što djevojke i žene nose može dovesti do krivljenja žrtava seksualnog napada” (Boetsch, 2020, vlastiti prijevod). U novinama i različitim člancima često se može vidjeti da su žene te koje se smatraju odgovornima za seksualno zlostavljanje. Kada se priča o seksualnom uznemiravanju i zlostavljanju, tema se često okreće na to što su žene u danom trenutku nosile i dolazi do polemike oko toga je li žena zaslužila biti zlostavljana ili ne na temelju njenog izgleda.

Ideja s kojom djevojke i dječaci rastu u srednjim školama je poprilično loša za njihovu percepciju seksualnih odnosa. “Ova štetna poruka pojačava mit o pristanku da provokativna odjeća implicira pristanak da se objektivizira, ili još gore” (Shawn, 2020: 186, vlastiti prijevod). Muškarce i žene se rijetko uči o načinima pristanka na seksualne odnose i zbog toga je kultura silovanja zastupljenija od kulture pristanka. Između ostalog, ovo je i problem manjka seksualne edukacije. “U Republici Hrvatskoj se od 2012. godine pokušava razraditi uvođenje seksualnog odgoja u kurikulum. Ipak, zbog nemira i rasprava koje je izazvao pokušaj uvođenja modula seksualne edukacije, to je stavljeno u mirovanje” (Nadarević, Tomac, 2020:76). Seksualni odgoj je najlogičniji pokušaj rješavanja problema seksualizacije maloljetnica, dvostrukih standarda i sličnih problema koji su dio obrazovanja i obrazovnih ustanova, ali hrvatsko školstvo još nije spremno u potpunosti ga prihvatiti.

Stav da se odjećom može sugerirati pristaje li osoba na nekakav odnos ili ne dovodi do zaključaka koji na kraju žrtvu krivi za postupak zlostavljača. “Često nedostaje osnovno fundamentalno priznanje u javnoj raspravi o odjeći i pristanku, a to je da odjeća osobe sama po sebi ne može komunicirati suglasnost za bilo što” (Shawn, 2020: 201, vlastiti prijevod). Način na koji ovaj citat formulira ideju koju društvo ima čini se banalnom, a ipak, to je upravo učenje koje nedostaje.

Kod prijavljivanja zločina silovanja trebalo bi biti važno identificirati zlostavljača, ne fokusirati se na izgled i odjeću žrtve. Međutim, to se u većini slučajeva ne događa. Prvo pitanje je često vezano uz izgled žrtve i uz odjeću koju je žrtva nosila. “Slično tome, u većini slučajeva seksualnog napada i silovanja, žrtve se odmah pitaju jesu li imale prikladnu odjeću ili ne. Drugim riječima, dehumanizacija tijela legitimizira te opasne prosudbe i implicira primjenu

veće discipline za tijela” (Aghasaleh, 2018: 96, vlastiti prijevod). Ovakve prosudbe dehumaniziraju žrtve i sprječavaju žrtve da se jave kada ih zadesi bilo koji oblik nasilja. Žrtve odbijaju prijavljivati zlostavljače iz straha da će one biti te koje su optužene i osramoćene.

Rješavanje problema kulture silovanja ne stavlja se na muškarce ili na zlostavljače, nego na žene i na žrtve. “Ukratko, žene bi trebale marljivo raditi kako ne bi bile silovane. Ovakav tip mentaliteta prebacivanja krivnje na žrtvu proizlazi iz mita o ‘savršenoj žrtvi’, čiste, djevičanske, skromne žene koja nije učinila ništa da izazove ili pozove na napad, i stoga je moralno nevinna” (Shawn, 2020: 204, vlastiti prijevod), a takav stav ugrožava kvalitetu života i sam život žena. Umjesto da se traži način kako žene mogu “izbjeći” silovanje, trebamo se usredotočiti na edukaciju svih ljudi te osigurati da se odgovornost i krivnja postavljaju tamo gdje pripadaju, a to je kod počinitelja zločina, ne kod žrtve. To je ključno za stvaranje društva u kojem su žene i sve žrtve seksualnog nasilja zaštićene i poštovane.

Seksualni odgoj

Seksualni odgoj čini se kao najjednostavnije rješenje vezano uz problem seksualizacije maloljetnica i problematike pravilnika odijevanja. Međutim, ideja provođenja seksualnog obrazovanja nije popularna i ne provodi se u svim školama u državi. “Seksualno obrazovanje je institucionalno širenje znanja o prikladnom seksualnom ponašanju i identifikaciji, pozicionirajući djevojke u odnosu na dominantne i otporne ideje o seksu putem obrazovnog, zakonodavnog i obiteljskog reproduciranja normativnih društvenih vrijednosti usmjerenih na seksualizirane identitete” (Driscoll, 2002: 150, vlastiti prijevod). Seksualno obrazovanje bi pomoglo da djevojke i dječaci drugačije gledaju jedni na druge i na same sebe.

Seksualno obrazovanje ili spolni odgoj dovelo bi u školski diskurs različite teme vezane za sve oblike seksualnosti i time bi se učenicima i učenicama dali različiti alati za suočavanje s raznim aspektima seksualnosti. “Budući da se snažno fokusira na oblikovanje seksualnog ponašanja, seksualno obrazovanje je još jedna očita strategija za borbu protiv rane seksualizacije djevojića. Iako nisu sinonimi, veza između rane seksualizacije i ranih seksualnih ponašanja ne može se zanemariti” (Smith, Wisman, 2011:16, vlastiti prijevod). Rana seksualizacija, koja može biti posljedica nedostatka obrazovanja ili izloženosti neprikladnim sadržajima, može dovesti do prijevremenog stupanja u seksualne odnose ili drugih rizičnih ponašanja. Kroz učenje o spolnosti i seksualnosti došlo bi do integracije mladih ljudi u diskurs o seksu i to bi im pomoglo u donošenju informiranih odluke o svojoj seksualnosti i vlastitom tijelu.

Jedan od mogućih razloga kritiziranja pravilnika odijevanja je činjenica da učenici i učenicice ne sudjeluju u stvaranju istoga. Kada bi ih se pitalo za povratne informacije vezane za stvaranje pravilnika stvorilo bi se uključujuće okruženje koje smatra učenike srednjih i osnovnih škola dovoljno zrelima za donošenje važnih odluka. “Obrazovanje učenika i dostupnost otvorenog i iskrenog razgovora o tim problemima mogu djelovati kao snažno sredstvo protiv seksizma i seksualizacije koja zabrinjava mnoge ženske učenike. Umjesto zabrane određenih vrsta odjeće učenicima, nastavnici, administratori i učenici mogli bi razgovarati o odjeći učenika u širem kontekstu seksualizacije” (Harbach, 2017: 1060, vlastiti prijevod). Integracija učenika u proces donošenja pravilnika ne samo da doprinosi njihovom osjećaju pripadnosti i važnosti, već ih potičuće na kritičko razmišljanje i aktivno sudjelovanje u stvaranju okoline koja poštuje različitosti i promiče jednakost. Ovo je jedan od aspekata koji bi se mogao integrirati u seksualno obrazovanje.

Osim seksualnog obrazovanja, kako bi se stvorilo okruženje koje potiče sigurnost i zajedništvo u školama te kako bi se smanjila seksualna diskriminacija bitno je proučavati medije te učiti djecu medijskoj pismenosti.

Medijska pismenost zajedno sa seksualnim obrazovanjem pomogla bi mladima prilikom upoznavanja tema iz područja seksualnosti. “Jedan problem s jasnim razmišljanjem o seksualnom sadržaju u teen medijima, posebno seksualizaciji djevojčica u medijima, jest što se često razbija na binarnost dobro/loše: ili ste za seks ili protiv seksa” (Durham, 2009:26, vlastiti prijevod). Seksualna edukacija pomogla bi razbiti binarnu percepciju koja može ograničiti razumijevanje mladih o seksu i seksualnosti te stvarati osjećaj stida i krivnje oko njihovih vlastitih osjećaja i želja. Medijska pismenost potaknula bi kritičko mišljenje o stvarima koje su vezane uz seksualnost i mladi bi mogli donositi informirane i pametnije odluke vezane za medije i njihov sadržaj.

Problematika pravilnika odijevanja

Važnost odijevanja u društvu^[1]_{SEP}

Kritike na račun pravilnika odijevanja često se doživljavaju kao nepotrebne jer se pitanja vezana uz odijevanje ne smatraju ozbiljnima. No, mladima je odjeća bitna jer se kroz odjeću često izražavaju i način odijevanja postaje dio identiteta. “U tom smislu, stilovi odijevanja su nužni za postizanje društvenog statusa, prepoznatljivosti, položaja u svijetu koji spašava osobu od izopćenja” (Pomerantz, 2008: 3, vlastiti prijevod). Gotičari, punkeri, rockeri, svi oni imaju

svoj samostalni i među njima prihvatljivi način odijevanja. Djevojke (kao i dječaci) u srednjim školama pronalaze sebe i jedan od načina na koji to rade je kroz odjeću. Odjeća im tada pomaže da budu prihvaćeni od strane društva i da se osjećaju ugodno u traženju identiteta.

Stil odijevanja više je od same odjeće. “Kao društvena koža, stil djeluje kao spona između sebe i društvenog svijeta, javnog i privatnog života, fantazije i stvarnosti, želje i djelovanja, vidljivosti i nevidljivosti, te unutrašnjosti i vanjštine” (Pomerantz, 2008: 18, vlastiti prijevod). Isto tako, stil odijevanja i odjeća kroz povijest su pomogle djevojkama i ženama da se izbore za sebe. Stil je bio način pokazivanja bunta i borbe za drugačiji pogled na žene. “Stil djevojaka pomaknuo je granice ‘normalnog’ i ‘nenormalnog’, ‘poštovanog’ i ‘riskantnog’. Kroz stil, možemo pratiti oslobađanje žena i pokušaje otpora i proširenja rodno utvrđenih normi, standarda ženske ljepote i pažljivo nadziranih granica heteroseksualnog tijela” (Pomerantz, 2008: 3, vlastiti prijevod). Iako odjeća može biti gledana kao nešto nebitno i banalno u svakodnevnom životu, ona je kroz povijest bila važno oružje u borbi za suverenost ženskog tijela.

Kada se mlade djevojke kažnjava za način odijevanja i kada se postave rigidni pravilnici odijevanja, obrazovne institucije zapravo tjeraju djevojke da nadziru same sebe. “Stil je stoga oblik disciplinske moći koji drži tijela djevojaka pod kontrolom - alat nadzora koji drugima omogućuje praćenje aktivnosti djevojaka, prisiljavajući ih da nadziru sami sebe” (Pomerantz, 2008: 4, vlastiti prijevod). Ako se djevojke svako jutro probude i razmišljaju o tome što smiju ili ne smiju odjenuti, to je jedan od načina kontrole žena i ženskog tijela.

Kao jedan od razloga za kršenje pravilnika odijevanja navodi se činjenica da djevojke za vrijeme ljetnih mjeseci zbog vrućine odijevaju kraću odjeću. “Značajno je da su djevojke često spominjale praktičnost argumentirajući da bi trebalo biti prihvatljivo nositi majice na bretele, kratke suknje i majice bez rukava kada je vruće, umjesto da spominju želju da dobro izgledaju, budu seksi ili dožive zadovoljstvo u odijevanju” (Raby, 2010: 340, vlastiti prijevod). Ovaj razlog skroz je jasan, naročito u školama u kojima sustav hlađenja nije dovoljno dobar. Djevojkama je u cilju rashladiti se, ne izazivati različite poglede i seksualizaciju od strane muških kolega i učitelja/profesora.

Djevojke, dakle, krše pravilnik odijevanja iz praktičnih razloga, zbog svoje vlastite ugone i udobnosti. “Kada su bile kritične prema ovim detaljima, djevojke su najčešće spominjale praktične potrebe, a ponekad i izražavanje sebe” (Raby, 2010: 340, vlastiti prijevod). Drugi razlog zbog kojih djevojke krše pravilnik odijevanja je vezan uz to što se kroz odjeću izražavaju, a ta odjeća je nerijetko zabranjena ili nije u skladu s pravilnikom odijevanja.

Pomerantz u svojoj knjizi *Girls, Style and School Identities* navodi jedan bitan citat: "Odijevali su se za uloge u koje su bili bačeni na temelju subjektivnih pozicija koje su zauzimali. No unutar ovih naizgled fiksnih društvenih uloga, djevojke su nastavile pregovarati o ulogama koje su željele i čeznule igrati putem stila" (Pomerantz, 2008: 29, vlastiti prijevod).

Odjeća kao način izražavanja

Izgled je važan dio identiteta, a u to spada i odjeća koju nosimo, način na koji nosimo odjeću te boja kose i slično. U pravilnicima odijevanja važnost identiteta koja se prezentira kroz izgled i način odijevanja izignorirana je, čak i zabranjena. "Odjeća je također oblik izražavanja, jer omogućuje pojedincima da komuniciraju ono što vole, odražavaju svoj identitet i predstavljaju različite kulturne skupine kojima mogu pripadati" (Dimauro, 2020:1, vlastiti prijevod). Različiti članovi subkultura se međusobno prepoznaju po načinu odijevanja tako se stvaraju različite zajednice i formiraju socijalne veze.

Kultura i pripadnost kulturi također se izražava kroz odjeću. Ovaj fenomen nije toliko čest u Hrvatskoj, ali u SAD-u primjerice, američki crnci svoju pripadnost kulturi pokazuju kroz izgled. "Međutim, odjeća i frizure koje identificiraju određene kulturne skupine manje su zaštićene, a kodeksi odijevanja koji nepravedno ciljaju određene kulturne skupine ili demografiju su diskriminatorni" (Dimauro, 2020:4, vlastiti prijevod). Kada se zabrani nošenje "prirodne" kose kod crnaca pokazuje se koliko rasistički nastrojen kodeks odijevanja (a time i ljudi koji ga slažu) može biti.

U pravilnicima se često brane pirsinzi i obojana kosa. Objašnjenje za ovu zabranu su često nepostojana ili štura. "Piercinzi i ekstravagantne frizure također mogu biti načini na koje se učenici izražavaju i predstavljaju. Kodeksi odijevanja obično prisiljavaju učenike da se odijevaju i ponašaju kao netko tko nisu, umjesto da ih potiču da pronađu svoj pravi identitet i izraze se na način koji ih čini udobnima i jedinstvenima" (Dani, 2021., vlastiti prijevod)." Ako škola želi promovirati sigurno i ugodno okruženje za svoje učenike, pravilnik odijevanja treba bi dopuštati da se ljudi identificiraju sa različitim stilovima, dokle god oni ne promoviraju mržnju.

Kroz odjeću, tinejdžeri, ali i svi ostali, svijetu mogu pokazati tko su, kakva su njihova mišljenja i slično. Biti dio zajednice i traženje istomišljenika posebno je važno u razvojnim godinama života. "Odjeća koju pojedinac odabire nositi je artefakt, budući da identificira i komunicira informacije o tome tko je ta osoba" (Dimauro, 2020:1, vlastiti prijevod). Odjeća može biti prvi korak u sklapanju važnih odnosa, i zbog toga je bitno da se kao takva ne zabranjuje.

Odjeća također ima važnu ulogu u seksualizaciji djevojaka. Određena odjeća koja se nalazi se na reklamama, različitim internetskim stranicama, u svim medijima može se vezati za odrasle djevojke u seksualnom kontekstu. “Odjeća je stoga i artefakt seksualizacije djevojčica u našoj kulturi, ali i dio šireg procesa formiranja identiteta nad kojim djevojčice imaju određenu kontrolu” (Harbach, 2017: 1042, vlastiti prijevod).

Pravilnik odijevanja

Pravilnici odijevanja službeni su ili neslužbeni dokumenti i kućni redovi u kojima se nalaze pravila o tome kako se netko negdje treba i smije ili ne smije odijevati. “U kućnim redovima škola postoje odredbe o primjerenom ponašanju i o primjerenom odijevanju, no uglavnom su općenite. Ravnatelji ističu kako je to kompleksan posao jer treba paziti da se ne ugrožavaju prava učenika” (Dasović, Divjak, 2023). Postoji određena društvena ideja o tome koja odjeća je prikladna za koje situacije, ustanove i institucije.

Iako su diskursi o pravilnicima odijevanja kroz zadnjih nekoliko godina postali popularni, sami pravilnici kao koncepti postoje puno duže. “Kodeksi odijevanja postoje već desetljećima i prvi su uvedeni kako bi spriječili učenike da nose neprimjerenu odjeću” (Whisnant, 2021., vlastiti prijevod). U zadnjih nekoliko desetljeća razvija se široka rasprava o pravilniku odijevanja, o njegovim pozitivnim i negativnim stranama, o tome kako ga prilagoditi i promijeniti i o tome kako pravilnik odijevanja utječe na sve one na koje se odnosi. Ovome je u zadnjih nekoliko godina svakako pridonio Internet, kao i društvene mreže, jer sada učenice i učenici mogu slobodno razgovarati i komentirati sve sastavnice pravilnika odijevanja i način na koji taj dokument utječe na njihov svakodnevni život. “Osim toga, uvođenje platformi društvenih medija i drugih medijskih platformi poput YouTubea omogućilo je običnim građanima i učenicima i učenicama da se uključe u raspravu o ovom pitanju i podijele svoja iskustva u vezi s kodeksima odijevanja sa svojim vršnjacima, obiteljima i drugim osobama” (Dimauro, 2020:1, vlastiti prijevod). Ovim trendom započele su rasprave o različitim aspektima pravilnika odijevanja, a neki od najopasnijih aspekata koji se spominju su seksizam, rasizam i homofobija. No, do takvih razgovora došlo je postepeno.

Jedan od načina na koji se pokušava opravdati pravilnik odijevanja je taj da on pokušava biti neutralan. S obzirom na velike raznolikosti društva pokušava se naći "neutralno" tlo. “Kako bi se zaštitile političke vrijednosti društva, značajno se ograničava rasprava o tome što znači živjeti u društvu koje kombinira težnju prema zajedničkoj političkoj zajednici sa stvarnošću raznolikosti” (Gereluk, 2007: 145, vlastiti prijevod). Međutim, neutralnost prostora i pravilnika

se rijetko kada zapravo dogodi i u većini slučajeva pravilnici su diskriminirajući prema jednoj ili više marginaliziranih skupina.

Pravilnici odijevanja javili su se kao posljedica ideje univerzalnog obrazovanja. Cumming-Potvin tvrdi da “pravila o odijevanju uključuju propise o tome koju odjeću ljudi smiju nositi u školi, na radnom mjestu ili u društvenim klubovima itd. Međutim, i uniforme i pravila o odijevanju predstavljaju povijesni program univerzalnog obrazovanja, koji je naglašavao poštovanje discipline i truda u radničkoj klasi” (2023:2, vlastiti prijevod).

Pravilnici odijevanja odnose se na to što se smije nositi od odjeće, koliko duge ili kratke suknje učenici i učenice mogu nositi, jesu li ramenice prihvatljive ili ne, ali isto tako odnosi se na natpise na odjeći, na simbole mržnje i slično. "Poderane traperice, majice s neprimjerenim natpisima, obojana kosa, prekratke majice, sve se to karakterizira kao neprimjereno za boravak u školi. Kraća odjeća posebno dolazi do izražaja tijekom toplijeg vremena, no ni tada nije primjerena, kažu ravnatelji" (Dasović, Divjak, 2023.). Iz ovog citata može se vidjeti kako se pravilnik odijevanja nekada miješaju u sfere koje možemo smatrati problematičnima, a jedna od tih je svakako identitet učenika i učenica.

Tema uniformi sastavni je dio diskursa o pravilnicima odijevanja. Uniforme se u jednu ruku smatraju zahvalnom verzijom regulacije odjevnog stila u školama, ali u drugu ruku pokazuju se kao kočnica u stvaranju i održavanju identiteta tinejdžera, identiteta koji je djeci u srednjim školama iznimno bitan. “Prednosti i nedostaci pravila o odijevanju već dugo su predmet rasprave u školama i radnim okruženjima. Mnogi tvrde da uniforme izazivaju osjećaj jedinstva, smanjuju ometanja i rezultiraju radom visoke kvalitete” (Duncan, 2024., vlastiti prijevod). No, pokazalo se da uniforme, osim već navedenog problema kočenja razvoja identiteta kroz odjeću, također i same izazivaju različite oblike mržnje koji su problematični kod pravilnika odijevanja. Tako, primjerice, Duncan piše da „školske uniforme također mogu normalizirati mizoginiju, homofobiju, transfobiju i rasizam” (2024., vlastiti prijevod).

Hrvatska ima zanimljivu povijest vezanu za nošenje uniformi, odnosno kuta, koje su bile dio školskog obrazovanja u Jugoslaviji. Takve “uniforme” u Jugoslaviji su imale dvije zadaće. “Jednostavnog kroja, tamnoplave boje, imala je dvije osnovne svrhe. Praktičnu — mogli ste znati da su djeca na nastavi ili na putu do ili od škole, a i učenici su manje prljali vlastitu odjeću. Druga svrha bila je socijalna — na ovaj način su se u odijevanju djece mogle prikriti socijalne razlike, što je u SFRJ bilo jako važno” (Odžaklijević, Leksikon YU mitologije). U kontekstu SFRJ bilo je bitno sakriti socijalne razlike, ali također i stvoriti osjećaj zajedništva i jednakosti među učenicima. Nakon raspada Jugoslavije, kute su polako izlazile iz uporabe, no rasprave o uniformama i pravilnicima odijevanja u hrvatskim školama i dalje su prisutne.

Kada se govori o pravilnicima odijevanja, javlja se ideja da oni pomažu učiteljima, učiteljicama, pedagoginjama i pedagozima da lakše obavljaju svoj posao, jer, kako navodi Friedrichs: “učenici će biti više usredotočeni na svoj školski rad i manje je vjerojatno da će biti ometani, bučni ili nepristojni” (2014., vlastiti prijevod). No, pitanje je koliko odjeća može utjecati na to koliko je osoba glasna, ako se izostavljaju stereotipi koji ne bi trebali postojati u prostoru škole i u samom radu s djecom.

Pravilnik odijevanja predstavlja se kao bitan dokument koji za cilj ima stvoriti ravnopravnost u školama i poticati međusobno poštovanje i razumijevanje. "I dok razlozi za uvođenje pravila o odijevanju često uključuju pravednost i sigurnost, istraživanja pokazuju da ove politike neravnomjerno utječu na učenike, pri čemu učenice i učenici. tamnije puti nerazmjerno trpe posljedice" (Claybourn, 2022., vlastiti prijevod). Djevojke i osobe tamnije puti nalaze se često na meti pravilnika odijevanja, a tako i negativnih stvari koje se vežu uz njega, a u ovom radu naglasak će biti na djevojkama i seksizmu te na koji način pravilnici odijevanja štete njihovom cjelokupnom razvoju.

U današnjem svijetu, ljudska se različitost sve se više ističe i prihvaća, a kako društvo napreduje, povećava se i nastojanje da se stvori okruženje koje promiče inkluzivnost i prihvaćanje različitosti. Međutim, govoreći o školama i obrazovnim ustanovama u kojima se djeca od malena uče na koji način se postaviti prema svijetu, vidimo da pravilnici odijevanja ne rastu i ne razvijaju se zajedno s društvom. “Škole snose velik dio tereta u nastojanju da održe delikatnu ravnotežu između slavljenja različitosti s jedne strane i usađivanja zajedničkog kohezivnog etosa s druge strane” (Gereluk, 2007: 141, vlastiti prijevod). Zadatak koje su škole dobile s time da su institucije koje pripremaju djecu za nastavak života nije jednostavan i zbog toga se ni pravilnici odijevanja ne bi trebali shvatiti i postavljati olako. Gereluk se kroz diskurs o pravilniku odijevanja dotiče i odjeće koja se odnosi na vjerske simbole: “Stvaranje fleksibilnih, ali dosljednih smjernica koje prelaze sve vjerske, društvene i političke podjele, i temelje se na najboljem interesu djece, uzimajući u obzir njihove fizičke, emocionalne i razvojne potrebe, razuman je i pragmatičan pristup simboličnoj odjeći” (Gereluk, 2007: 153, vlastiti prijevod). Ovo se, međutim, još nije dogodilo. Škole se i dalje drže pravila odijevanja koja su u jednom trenutku u prošlosti bile normalizirana, i teško izlaze iz svojih tradicionalnih okvira.

Ovakvi pravilnici samo prividno stvaraju tolerantno tlo, dok u pisanom obliku, ali i u praksi provođenja pravilnika odijevanja, često dolazi do diskriminacije. “Pokušavajući definirati što se smatra prigodnom odjećom, školski kodeksi normaliziraju određene učenike kao čestite i stoga, posebice uz javnu prirodu odijevanja, otvoreno marginaliziraju učenike koji krše pravila

ili jednostavno ne ispunjavaju postavljene standarde” (Shepard, 2019: 4, vlastiti prijevod). Neki pravilnici idu toliko daleko da u pravilniku možemo vidjeti kako postoje pravila koja su specifična za žene. Ovo je ulomak iz kućnog reda jedne srednje škole iz Pule:

Učenice ne smiju oblačiti: majice koje otkrivaju ramena (majice s tankim naramenicama ili bez naramenica), majice/bluzice s dubokim izrezima sprijeda ili straga, kratke majice i ostale odjevne predmete koji ne pokrivaju trbuh i leđa, suknje odmah iznad koljena i hlače dugačke najmanje do koljena, izrazito prozirnu odjeću. Šminka ne smije biti pretjerano nanosena na lice i ostale dijelove tijela” (Kućni red, 2019., 8).

Ovo je samo jedan primjer gdje se djevojke dodatno diskriminira. Dio koji govori o tome da majice i bluze ne smiju imati duboki izrez sprijeda su dobar primjer teme ovog rada, a to je seksualizacija djevojaka koje pohađaju srednju školu, odnosno maloljetnica koje pohađaju srednju školu. “Većina pravilnika ponašanja uključuje i pravila o odijevanju, poput onog navedenog gore, koji opisuje neprihvatljivo odijevanje, često navodeći kratke suknje, izazovne bluze, poderanu odjeću, teške lance i slično” (Raby, 2010: 333, vlastiti prijevod). Različite su varijante načina na koji se spominje ovo pravilo, ali značenje je isto, "izazovna" odjeća je zabranjena.

Na temelju ovog primjera iščitava se da, ovisno o obliku tijela i načinu građe, neka tijela neće biti opomenuta za kršenje pravilnika odijevanja, dok neka hoće. “Pravilnik odijevanja znači da su neka tijela privilegirana u odnosu na druga. Pravilnik odijevanja služi za reguliranje i održavanje normativnih kategorija roda, seksualnosti, rase i klase” (Aghasaleh, 2018: 102, vlastiti prijevod).

Donošenje pravilnika odijevanja

Problem na koji nailazimo kada se uključimo u raspravu o pravilniku odijevanja je i taj kako ga škole uopće postavljaju, kako dolazi do njega, tko odlučuje, imaju li učenici riječ u tome. “Kako školski administratori i drugi donositelji odluka postavljaju standarde za odijevanje u školama je vrlo raznoliko i nesuglasno, što stvara malo konsenzusa ili rješenja za probleme koje školske *dress code* politike nastoje izjednačiti” (Dimauro, 2020:6, vlastiti prijevod). Sljedeći odlomak govori o načinu na koji se pravilnici odijevanja donose u SAD-u, a za potrebe ovog rada i informacije vezane uz Hrvatsku, poslan je upit Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih. Detaljnije o ovom upitu pisat ću u dijelu vezanom za istraživanje:

Danas većina država ima zakone koji omogućuju školskim odborima donošenje pravila o odijevanju učenika. Školski odbori to čine kako bi promovirali sigurno, disciplinirano školsko okruženje. Također, stvaraju ova pravila kako bi spriječili ometanje školskog rada i discipline. Također potiču jednolikost u odijevanju učenika. Na primjer, pravila o odijevanju mogu zabraniti odjeću koja prikazuje vulgarni ili obsceni sadržaj. Za razliku od toga, pravila o odijevanju koja cenzuriraju izražavanje učenika samo zato što se nastavnici ne slažu s porukom nisu dopuštena.” (Yeban, 2023., vlastiti prijevod)

U SAD-u je zakonski potaknuto stvaranje pravilnika odijevanja koji će stvoriti jednolikost u odijevanju. To je samo jedna od loših strana ovakvog oblika pravilnika odijevanja, ignoriranje i zanemarivanje različitosti svih učenika kao i njihovih identiteta i načina izražavanja. “Nažalost, istraživanja u područjima obrazovanja i sociologije pokazala su da su način pisanja i provođenja školskih kodeksa odijevanja često diskriminatorni” (Shepard, 2019:4, vlastiti prijevod). Još jedan problem je to što postavljanje pravilnika odijevanja nije regulirano i ne dovodi se u pitanje nakon što škole odluče što je validan način odijevanja. Ovako dolazi do diskriminirajućih pravila koja postaju normalizirana tijekom vremena.

Pravilnici odijevanja danas se ne razlikuju u velikoj mjeri od starijih pravilnika odijevanja jer se pišu na temelju pravilnika osnivača škola. To pravilnike škola koje su osnovane prije više desetljeća čini poprilično zastarjelima. “Uvođenje novo revidiranih pravilnika odijevanja predstavlja izazov jer su većina postojećih politika zastarjele i temelje se na starim načinima razmišljanja” (Dimauro, 2020:6, vlastiti prijevod). Pravilnici odijevanja ne ažuriraju se u stvarnom vremenu sa suvremenim načinima razmišljanja.

Isto tako, pravilnici odijevanja imaju tendenciju temeljiti se na pretpostavkama da je nešto pristojno ili nepristojno, pretpostavlja se da se neka odjeća smije nositi, a neka ne u određenim institucijama. “Ovdje je u pitanju ono što je 'razumno', posebno kada zabrana simbolične odjeće može ograničiti slobodu izražavanja pojedinca” (Gereluk, 2007: 145, vlastiti prijevod). Djeca koja pohađaju škole različito su odgojena i na različite načine su učeni o tome što je pristojno, a što nije.

Pravilnik odijevanja i njegove pozitivne strane

S obzirom na to da ću se u velikom dijelu ovog rada baviti posljedicama pravilnika odijevanja i njegovim negativnim stranama, u ovom poglavlju fokus je na argumentima koje podržavaju pravilnik odijevanja i njegove pozitivne strane

Prva od dvije stvari koja je podržana u pravilnicima odijevanja je zabrana govora mržnje i simbola koji su vezani uz mržnju. "Neki predmeti zabranjeni u pravilima o odijevanju, poput govora mržnje ili simbola mržnje, zapravo mogu ispuniti svoju svrhu zaštite učenika" (Pendharkar, 2022., vlastiti prijevod). Kada govorimo o simbolima mržnje to su nacistički i fašistički znakovi i simboli. Zabranom ovakve vrste simbola zabranjuje se i govor mržnje prema određenim marginaliziranim skupinama kao i slavljenje bilo kakve mržnje na području škole. Naravno, škola ne može spriječiti da se osobe ponašaju u skladu sa svojim uvjerenjima, ali kroz zabranu nošenja takvih simbola sprječava ih da propagiraju svoja isključujuća vjerovanja.

Druga stvar koja se uzima kao pozitivna strana pravilnika odijevanja je to što pravilnici odijevanja u srednjim i osnovnim školama pripremaju učenike i učenice na život nakon te dvije razine obrazovanja. "Iako se slažem da bi škole trebale imati kodeks ili politiku odijevanja za učenike kako bi ih pripremile za trenutak kada diplomiraju i imaju pravila odijevanja na radnom mjestu, ne bi trebali biti toliko strogi da negativno utječu na učenike i zaguše sve pozitivne rezultate" (Rupp, n.d., vlastiti prijevod). Ova tvrdnja se temelji na vjerovanju da je društvo danas isto kao i društvo prije nekoliko desetljeća. Svijet danas, posebno "zapadni", puno je tolerantniji prema velikom broju stvari koje ljudi u prošlo vrijeme nisu tolerirali. Primjeri su tetovaže, pirsinzi i različite tjelesne modifikacije, ali i činjenica da se moda promijenila i da je drugačija odjeća danas prihvatljivija. Dakle, ne samo da pravilnici odijevanja koji su danas aktualni u srednjim i osnovnim školama diskriminiraju djecu, nego ih niti ne pripremaju za "vanjski svijet" jer je taj svijet tolerantniji od onih u školama.

Pitanje koje se postavlja kada u temu rasprave dođe pravilnik odijevanja je što će biti ako se ukine pravilnik odijevanja, hoće li djeca dolaziti drugačije odjevena i hoće li time i remetiti red i mir u školama. "Neki se ljudi brinu da bi učenici, ako nemaju nikakva pravila, svi došli u školu goli. No, učenici se uglavnom slažu da ne bi trebali nositi prozirne majice, hlače koje vise ili bilo što što pokazuje njihovo donje rublje" (Wang, 2017., vlastiti prijevod). Ipak, postoji konsenzus i društvena pravila koja se suprotstavljaju ovakvom mišljenju. Iako ne postoji unificirano značenje sintagme "pristojno odijevanje" roditelji, vršnjaci i ljudi s kojima smo u interakciji svakodnevno utječu na našu percepciju i okruženje i zbog toga nitko zapravo u škole ne bi dolazio "gol". "Postoji granica koja se ne bi smjela preći; učenici ne bi trebali dolaziti na nastavu u donjem rublju. Neke kratke hlače možda nisu mnogo drugačije od donjeg dijela bikinija. Ipak, učenici ne bi trebali biti poniženi zbog nošenja ležerne odjeće" (Eagan, n.d., vlastiti prijevod).

Opravađavanje za pravilnik odijevanja

Postavlja se pitanje, ako su pravilnici odijevanja toliko loši za djecu te ako su diskriminirajući, zašto su još uvijek dio obrazovnih institucija. "Kada su kontroverze oko školskih kodeksa odijevanja smatrane vrijednim medijskog pokrivanja, administratori, osoblje škole i pojedinci ulaze u javnu sferu kako bi pružili opravdanja za postojeće politike odijevanja" (Shepard, 2019:6, vlastiti prijevod). Postoji nekoliko razloga, ali glavni je da se još nije našlo rješenje koje je dovoljno zadovoljavajuće za sve.

No, postoje i neki opipljiviji razlozi od ovoga. "Prvo, neki su tvrdili da školski kodeksi olakšavaju pozitivni ishod obuke učenika i učenica kako bi se odijevali s poštovanjem i slijedili smjernice odijevanja, pripremajući ih za uspjeh" (Shepard, 2019:6, vlastiti prijevod). Dakle, škola smatra da čini veliku uslugu učenicima i učenicama pripremajući ih na ovaj način na "stvarni svijet" koji će zapravo biti puno tolerantniji od hodnika škole. Također, idući razlog nadovezuje se na ovo, a to je da se učenike i učenice priprema na to da će mjesto na kojemu budu radili zahtijevati određene načine odijevanja. "Mnogi zagovornici školskih kodeksa odijevanja opravdavali su propise o odjeći kao način pripreme učenika za buduće radno mjesto gdje bi se susreli s sličnim očekivanjima ili morali slijediti odjevne politike bez obzira na svoje osobne preferencije" (Shepard, 2019:8, vlastiti prijevod). Dok u određenim slučajevima ovaj argument možemo opravdati, u nekim slučajevima potpuno je nerelevantan jer u zadnje vrijeme društvo postaje tolerantnije na različite vrste izražavanja i prikazivanja identiteta.

Drugi razlog je taj što obrazovne institucije sebe drže na poziciji gdje su one te koje odgajaju svoje učenice i učenike. Ovo, naravno, nije daleko od istine, ali škole nisu jedina mjesta na kojima djeca uče kako se ponašati i kako svijet funkcionira. "Naprotiv, neki su tvrdili da bi bez školskog kodeksa odijevanja učenici naštetili svojoj budućnosti odijevajući se na društveno neprihvatljive načine i da bi šanse protivnika kodeksa odijevanja bile ograničene" (Shepard, 2019:6, vlastiti prijevod). Škola stvara pravilnik odijevanja, uči djecu da je to način na koji se trebaju cijeli život prezentirati i tako nastavljaju ciklus diskriminacije i osuđivanja koji se događa na temelju izgleda.

Dalje, smatra se da su upravo pravilnici odijevanja ti koju školu drže na poziciji koja zahtijeva poštovanje. Učenice i učenici odlaze u školu, pripremaju se za to adekvatnom odjećom i tako im je jasno da dolaze u instituciju koja je ozbiljna i koja nije mjesto za opuštanje. "Zagovornici školskih kodeksa odijevanja također su često isticali da bi učenici imali koristi od saznanja da je sama škola posebno područje koje zahtijeva određenu vrstu odjeće, onu koja razdvaja obrazovno okruženje od drugih manje profesionalnih ili manje poštovanih aktivnosti"

(Shepard, 2019:8, vlastiti prijevod). Ovaj argument je valjan jer kroz određeni način odijevanja očekuje od učenika i učenica da se odijevaju za profesionalno okruženje. Međutim, kada pogledamo ta ista pravila, shvatimo da su okrenuta određenim skupinama, najčešće djevojkama, i tu argument gubi na valjanosti. U jednu ruku pokušava stvoriti profesionalni okruženje, a u drugu izaziva sram među djevojkama.

I sada zapravo dolazimo do argumenta kojega se ovaj rad najviše dotiče, a to su seksualizacija djevojaka, dvostruki standardi i okrivljavanje djevojaka za muške postupke za koje one nisu krive. "Treće, politike školskih kodeksa odijevanja često se brane kao sprečavanje ženskih tijela da uzrokuju ometanja, posebno za muške učenike, unutar okruženja učenja" (Shepard, 2019:7, vlastiti prijevod). Djevojkama, učenicama, u školi se daje etiketa "one koje ometaju". Dječaci i odrasle osobe koje rade u školama nisu problem, nego djevojke čija se tijela od radnih godina počinju seksualizirati. "Kad je riječ o djevojkama, oskudna i odjeća i odjeća koja otkriva tijelo je često je primarni problem. Djeca znaju da mnoge riječi, poput 'neprirođeno', zapravo znače 'razvratno'. Druge riječi koje se često koriste uključuju 'ometajuće' i 'neprofesionalno" (Billy, 2014: 42, vlastiti prijevod). Žensko tijelo u školama predstavlja se kao neprirođeno i neprofesionalno.

Narativi koji okrivljuju žene često se razvijaju rano i nastaju unutar okvira diskusija koje podržavaju školske kodekse odijevanja. Shepard (2019) ističe "da se narativi krivnje prema ženama razvijaju rano i često unutar rasprave koja podržava školske kodekse odijevanja, budući da se argumenti koji inkriminiraju tijela žena kao odgovorna za negativne mogućnosti iznose naizgled svakodnevno i pojačavaju svaki put kad učenici pohađaju školu" (Shepard, 2019:14, vlastiti prijevod)

Škola i profesori kao dio problema

Kada govorimo o školi kao problemu, mislimo o obrazovnoj instituciji i različitim oblicima verbalnog nasilja i diskriminacije koji se događaju u prostorima škole. Također mislimo na osobe koje su donositelji odluka. S obzirom na to da se pravilnici odijevanja postavljaju u svim školama posebno, tj. ne postoji generalni pravilnik odijevanja, škole moraju preuzeti dio krivnje za ono što se događa i nastaje na temelju samog pravilnika odijevanja. Profesori/učitelji/nastavnici su također ti koji bi trebali paziti da se u prostoru škole ne događa nikakva vrsta diskriminacije, pa čak i ona koja nastaje kao posljedica pravilnika odijevanja. Naravno, nisu sve škole iste, niti su svi profesori jednaki ili loši, ali oni koji jesu doprinose lošem okolišu u hodnicima škola.

Problem koji vidimo kod škola kao institucija je to što stavljaju na djevojke u razvoju teret muškog pogleda i muških različitih želja. "Školski administratori stavljaju teret na djevojke da sakriju svoje tijelo, jer se dečki 'jednostavno ne mogu kontrolirati', 'ne mogu odoljeti iskušenju' ili 'jednostavno ne mogu odoljeti porivu' da naprave neželjene seksualne napade" (Shawn, 2020: 205, vlastiti prijevod). Umjesto da se radi na tome da dječaci drugačije gledaju na svoje kolegice ili da ih se uči kako se trebaju "iskontrolirati", prikazuje ih se kao nesposobne da kontroliraju vlastite emocije.

Nadalje, škole iskorištavaju pojam "samopoštovanja" da bi (najčešće) učenicama poručile da se moraju odijevati na određeni način ako žele da ih se poštuje.

"Kroz jezik samopoštovanja, škole direktno sudjeluju u stvaranju i ženskih i seksualiziranih identiteta. Ovaj naglasak na samopoštovanju disciplinira i individualizira tijela. Dakle, ako se smatra da učenicama koje nose provokativnu odjeću nedostaje samopoštovanja, tada je odgovornost za njihovu marginalizaciju njihova vlastita, umjesto da se nalazi u društvenoj kontroli ženske seksualnosti ili osuđivanju žena od strane drugih" (Raby, 2010: 344, vlastiti prijevod).

Škole ovim putem (in)direktno govore djevojkama da su u slučaju bilo kakvih posljedica vezanih uz njihov način odijevanja one same krive, a ne osobe koje su ih zbog načina odijevanja prozvale.

Kao opravdanje pravilnika odijevanja koristi se i argument da se uz pravilnik odijevanja smanjuje seksualizacija djevojaka, čime se opet stavlja naglasak da je djevojka kriva ako ju netko seksualizira ako se sama odlučila odjenuti na način koji kontrira pravilniku odijevanja. "Umjesto da priznaju da djevojka može nositi što želi i da su drugi odgovorni za svoje reakcije, škole preventivno ograničavaju tu vrstu samopouzdanog izražavanja jer bi drugi ljudi mogli neprimjereno reagirati" (Shawn, 2020: 201, vlastiti prijevod). Djevojke su tako krive i za ono što nose, za ono što ne nose, za svoje reakcije i za reakcije drugih.

Škole nemaju lak zadatak u stvaranju pravilnika odijevanja, međutim nemaju ni dobar pristup u stvaranju samog pravilnika. "Stručnjaci su istaknuli kako bi škole trebale slušati svoje učenike i razmišljati o poruci koju pokušavaju prenijeti kroz ono što je zabranjeno i što nije uključeno u pravila o odijevanju" (Pendharkar, 2022., vlastiti prijevod). Da su učenici uključeni u proces stvaranja i određivanja pravilnika odijevanja, bilo bi puno lakše shvatiti njihovu perspektivu i djelovati na njihovoj razini, jer, ipak su odrasli ti koji seksualiziraju i koji uče seksualizirati. "Izazov školama da usklade neispitane, tradicionalne kodekse odijevanja s

suvremenim vrijednostima konkretno je mjesto za početak ako želite poučiti djecu kako živjeti u raznolikom, tolerantnom društvu" (Billy, 2014: 41, vlastiti prijevod). Isto tako, težak je zadatak uskladiti tradicionalne vrijednosti i moderno doba, ali škole još nisu našle način kojim bi to popravile i više su ostalu vezani za tradicionalne vrijednosti nego za one vezane za moderno doba.

U pravilniku odijevanja vrlo očito se mogu vidjeti dvostruki standardi, odnosno pravila su drugačija za dječake i djevojke. U okruženju koje dječacima dopušta više nego djevojkama, djevojke se ne mogu osjećati sigurno prozvati probleme i ukazati na iste. "Škole bi trebale pružiti sigurna mjesta za djevojke kako bi otvoreno raspravljale o pitanjima vezanim za nasilje i uznemiravanje kroz istraživanje seksualnog dvostrukog standarda" (Rahim, Liston, 2009: 531, vlastiti prijevod). Umjesto da pomažu učenicama da se osjećaju sigurnije u prostorima škole, škole i zaposlenici škole perpetuiraju dvostruke standarde i pojačavaju nesigurnost djevojaka.

Dječaci ne uče seksualizirati djevojke u vakuumu. Zapravo, dječaci tek u situacijama kao što je kršenje pravilnika odijevanja dobiju percepciju seksualizacije. Odrasle osobe su one koje seksualiziraju djevojke zbog svojih iskustava i onda to projiciraju na djevojčice. "Kada odrasli učitelji preuzmu ulogu tumačenja odjeće tinejdžera, upravo oni otvoreno seksualiziraju djecu. A kada je u pitanju muški učitelj koji upozorava učenicu, dinamika postaje još iskrivljenija" (Friedrichs, 2014., vlastiti prijevod). Profesori i učitelji tako stvaraju problematičnu dinamiku u školama gdje oni seksualiziraju djevojčice kroz prizmu kršenja pravilnika odijevanja. Umjesto da djecu doživljavaju kao djecu, doživljavaju ih kao odrasle osobe koje su otvorene za različite oblike seksualizacije.

Nastavnici, profesori i učitelji imaju veliku moć u smanjenju same seksualizacije. Oni biraju način na koji će objasniti nekome da krši pravilnik odijevanja. "Osim povećanja svijesti, nastavnici i administratori mogu igrati aktivnu ulogu u ili perpetuiranju ili suprotstavljanju utjecaju seksualizacije na svoje učenike" (Harbach, 2017: 1058, vlastiti prijevod). Svaki put kada djevojka ili dječak prekrše pravilnik odijevanja, radnici u obrazovnim institucijama su ti koji biraju hoće li doprinijeti predrasudama ili će pomoći da razred bude ugodnije i sigurnije mjesto za sve učenike.

Pravilnici odijevanja i seksizam

Neravnopravnost pravilnika za koji se tvrdi da je ravnopravnost i neosuđivanje cilj je jedan od najvećih problema pravilnika odijevanja. "Model pravilnika bi trebao biti pravedan i jednakopravan, osiguravajući standarde koji su pozitivni prema tijelu i ne marginaliziraju

učenike na temelju rase, klase, spola, seksualne orijentacije ili drugih identitetskih obilježja" (Dimauro, 2020:6, vlastiti prijevod). Seksizam je prvi stup kroz koji vidimo neravnopravnost pravilnika odijevanja i ono na čemu je u ovom radu najveći naglasak. Kada bi se o pravilnicima odijevanja raspravljalo u nekom drugom kontekstu, ostale inačice neravnopravnosti izašle bi na vidjelo. Neravnopravnost se može manifestirati kroz različite aspekte pravila koja, iako naizgled neutralna, zapravo diskriminiraju pojedine skupine učenika, potvrđujući da problem nije samo u pravilnicima, već u načinu na koji se ti pravilnici tumače. "Dalje, umjesto da sve učenike stavljaju na istu razinu, pravila odijevanja nerazmjerno utječu na određene učenice više nego na druge/učenike, a ideja da će pravila odijevanja spriječiti primjećivanje razlika među studentima je smiješna" (Friedrichs, 2014., vlastiti prijevod). Neravnopravnost je klasna, fizička, rasna itd. Škole kroz pravilnik pokazuju da nisu mjesto gdje se različitosti prihvaćaju i da će uvijek postojati privilegirani učenici.

Pravilnik odijevanja također je nepraktičan. Točke koje se spominju u pravilniku odijevanja nisu jednoznačne, ista suknja će na nekome biti dovoljno duga, a na nekome prekratka. Srednjoškolke prolaze kroz psihofizičke promjene te se ne mogu postaviti univerzalna pravila koja bi bila pravedna prema svima. "Pravilnik odijevanja treba imati pravila koja se praktično mogu provoditi. Upotreba subjektivnih klasifikatora poput 'preusko' otežava djevojkama razumijevanje zašto su njihove haljine bile neprimjerene, čime im se onemogućava ispravljanje grešaka u budućnosti" (Billy, 2014: 55, vlastiti prijevod). Kada se u pravilniku odijevanja nalaze ovakva pravila, koja su subjektivno definirana, dolazi do problema gdje različiti djelatnici škole mogu različito interpretirati krši li netko pravilnik odijevanja ili ne.

Učenice koje krše pravilnik odijevanja često se proziva javno, pred cijelim razredom. Djevojke tako prolaze kroz sramotan čin jer osim što ih se kažnjava, također ih se javno sramoti. "Pravila o odijevanju trebala bi stvarati sigurno, pozitivno okruženje za učenje u školama, ali previše njih ima suprotan učinak, sramote učenike, krađući im vrijeme za učenje i nerazmjerno ciljajući ženske učenice i učenike tamnije puti" (Gonzalez, 2019., vlastiti prijevod) Isto tako, učenice koje prekrše pravilnik odijevanja često se pošalje kući da se preodjenu, što im oduzima vrijeme na nastavi u kojem bi nešto naučile. Tako se način odijevanja stavlja ispred učenja, što je glavni i osnovni cilj škola.

Kao mjesto za učenje, škole s različitim pravilima u pravilnicima odijevanja uče djevojke da je njihovo tijelo sramotno i da ga trebaju skrivati. Ovo kasnije postaje alat za kontroliranje žena duboko u odrasloj dobi. "Školski kodeksi odijevanja kao moćni biopolitički alati u našim profesionalnim životima njeguju patrijarhalne i bijelo suprematističke strukture u kojima prosuđujemo tijela ljudi kako bismo se držali sigurnima, usredotočenima i profesionalnima"

(Aghasaleh, 2018: 106, vlastiti prijevod). Umjesto sramoćenja zbog prekratke majice ili preuskih hlača, odrasle žene se posramljuju zbog toga jer nisu našminkane, jer nisu dovoljno zategnute u bilo kojem dijelu tijela, posramljuju ih se zbog bora, dlaka i svega ostalog što je prirodno ljudskom tijelu.

Djevojke se također uči da moraju biti staložene, da su one te koje moraju brinuti o tome kako će muškarci gledati na njihovo tijelo i da su one krive ako ih se seksualizira. Dakle, djevojke od rane dobi moraju promišljati o tome što će odjenuti ako žele da ih se shvaća ozbiljno. "Ovaj stav pretpostavlja da tinejdžerice nemaju autonomiju u odlučivanju što će nositi. Pretpostavlja da se oblače radi drugih ljudi. Štoviše, pretpostavlja da je seksualizacija krivnja djevojke, a ne osobe koja je seksualizira" (Friedrichs, 2014., vlastiti prijevod). Ovaj stav pretpostavlja da djevojke nemaju autonomiju u odlučivanju što će odjenuti. Postoje pravila kojih se moraju držati i postoji socijalna kultura kojoj se moraju podvrgnuti kako bi bile shvaćene ozbiljno.

Moguće posljedice pravilnika odijevanja

Posljedice strogih i neravnopravnih pravilnika odijevanja su mnoge, a neke od njih su dvostruki standardi i normalizacija istih, ograničavanja školskog uspjeha i uspjeha u karijerama, samoobjektivizacija u mladosti ali i odrasloj dobi, samoseksualizacija, normalizacija nefizičnog seksualnog nasilja, održavanje patrijarhalnog statusa moći i održavanje kulture silovanja.

Djevojke u srednjoj školi vrlo se rano susreću sa sramoćenjem određenih dijelova tijela i postaju žrtve seksualizacije. "To čini djevojke vrlo svjesnima dijelova njihovih tijela koje škola kaže da treba sakriti, poput srednjeg dijela tijela, najčešće zabranjenog područja koje neke škole zabranjuju pokazivanje" (Boetsch, 2020., vlastiti prijevod). Ovo, naravno, nije samo problem pravilnika odijevanja. Djevojke (i sva djeca) su danas od vrlo rane dobi izložena medijima u kojima rano saznaju daje žensko tijelo iznimno seksualizirano, međutim kada dođu u škole, one također bivaju seksualizirane od strane profesora, vršnjaka i slično.

Kada dođe do seksualizacije ženskog tijela, djevojke vrlo brzo shvate da je ovaj aspekt njihove ženskosti iznimno bitan ljudima koji ih percipiraju. "Nadalje, socijalizirani su da vjeruju da se njihova moć i vrijednost temelje prije svega na njihovoj seksualnoj privlačnosti" (Choate, Curry, 2009: 213, vlastiti prijevod). To za posljedicu može imati da djevojke u mladoj dobi rano krenu stavljati seksualnost svog tijela na visoko mjesto važnosti.

Pravilnici odijevanja imaju za posljedicu seksualizaciju ženskog tijela, čak i tijela maloljetne djevojke, a seksualizacija je ta koja kasnije stvara ženama probleme u životu. Akademski

uspjeh, ili manjak istog, je jedan od problema. "Task Force o seksualizaciji djevojaka otkrio je da seksualizacija djevojaka može ograničiti akademski uspjeh i time ograničiti školski uspjeh i karijerne mogućnosti, što je tema vrijedna razmatranja za školske savjetnike" (Choate, Curry, 2009: 213, vlastiti prijevod). Istraživanja su, dakle, pokazala da postoje dublji problemi i posljedice koje se javljaju s pravilnikom odijevanja i ovo je nešto na što bi škole trebale obratiti pažnju.

Putem pravilnika odijevanja pretpostavlja se da djevojke, čak i one maloljetne, žele svu "seksualnu" pažnju koje dobiju odijevanjem uske ili kratke odjeće. "Konačno, školski kodeksi odijevanja ojačavaju ideju da djevojke koje se odijevaju na određeni način implicitno pristaju na inače neželjeno ponašanje i manje zaslužuju zaštitu društva" (Shawn, 2020: 176, vlastiti prijevod). Čak i kada je ovo istina i kada se djevojke odijevaju za izazivanje pažnje, one to rade za specifičnu osobu, ne za cijelu školu i odrasle muškarce u školama. Potpuno je u redu da djevojke koje prolaze kroz pubertet žele biti percipirane kao "seksi" od strane osobe za koju su zainteresirane, kao što je to normalno i za muškarce. "Mlade djevojke još uvijek se suočavaju s ogromnim preprekama u svojoj borbi da postanu zdrave odrasle osobe u društvu koje još uvijek gaji sumnju, ako ne i otvoreno neprijateljstvo, prema njihovom seksualnom ja" (Rahim, Liston, 2009: 530, vlastiti prijevod). U školama ne postoji plodno tlo za djevojčice da razmišljaju o svojoj seksualnosti, jer se i dalje drži do vjerovanja da su djevojčice neseksualna bića, za razliku od dječaka, koji zbog svojih seksualnih želja ne mogu boraviti u istoj prostoriji kao djevojke kojima se vide ramena, ili barem tako pretpostavljaju škole.

Kada se normalizira seksualizacija djevojaka i kada se zbog načina na koji su odjevene kažnjavaju, postoji mogućnost da djevojke kasnije u životu neće shvatiti seksualna uznemiravanja, a i seksualna zlostavljanja, dovoljno ozbiljno. "Kada su seksualizirane stavove i ponašanja normalizirana u školi, djevojke će manje biti samopouzdana u označavanju ili prijavljivanju tih ponašanja kao seksualnog uznemiravanja" (Choate, Curry, 2009: 216, vlastiti prijevod). Ovo se kasnije provlači kao problem kod stvaranja kulture silovanja koja je danas iznimno normalizirana i koja ne prestaje bujati u hiperseksualiziranom svijetu.

Američko psihološko društvo, u istraživanju iz 2007., donijelo je nekoliko zaključaka:

"Na primjer, postoje dokazi koji ukazuju da seksualizacija doprinosi smanjenju kognitivne izvedbe kod žena u dobi fakulteta, a povezana istraživanja sugeriraju da gledanje materijala koji seksualno objektivira može doprinijeti nezadovoljstvu tijelom, poremećajima prehrane, niskom samopoštovanju, depresivnom raspoloženju, pa čak i fizičkim zdravstvenim problemima kod djevojaka srednjoškolske dobi i mladih žena" (APA, 2007: 2, vlastiti prijevod).

Dakle, kroz pravilnik odijevanja događa se seksualizacija, a seksualizacija utječe na mnoge psihološke i fizičke aspekte života žena u mladoj dobi dok se školuju, ali i kasnije u životu.

Osim kod žena posljedice gledanja na žene prvenstveno kroz prizmu seksualnosti njihovog tijela utječe i na muškarce. "Ako se djevojke i žene vide isključivo kao seksualna bića umjesto kao kompleksne osobe s mnogim interesima, talentima i identitetima, dječaci i muškarci mogu imati poteškoća u odnosu prema njima na bilo kojoj razini osim seksualne" (APA, 2007: 28, vlastiti prijevod). Ovo možemo gledati kroz primjer kršenja pravilnika odijevanja. Kada djevojke prekrši pravilnik odijevanja, ona mora napustiti učionicu i presvući se. Ovdje se njezin izgled stavlja ispred njenih intelektualnih sposobnosti i smatra se bitnijim to što je ona "izazovno" odjevena i "ometa" muškarce nego njezin akademski uspjeh.

Posljedice vezane uz psihičko zdravlje

Pravilnici odijevanja dovode mlade djevojke i do problema vezanih uz psihičko zdravlje.

"Posljedice pravilnika odijevanja su gorke: on ozbiljno šteti mentalnom zdravlju učenika i učenica. Tvrdnja da su dijelovi tijela smetnja i da su zbog toga važni drugima, dodatno učvršćuje ideju da su ti dijelovi tijela važni (ili bi trebali biti važni) i samim učenicima. To, zauzvrat, dovodi do povećane samosvjesnosti – osobito među djevojkama. Ovo je samo po sebi problem, ali studije također pokazuju da samosvijest o vlastitom izgledu dovodi do lošijih rezultata na kognitivnim zadacima poput matematičkih testova, veće vjerojatnosti razvoja poremećaja prehrane, niskog samopoštovanja i depresije." (De Rooji, 2022., vlastiti prijevod)

U ovom članku stavlja se naglasak na poremećaj prehrane i anksioznost. Poremećaji prehrane, u svijetu u kojemu mediji izrazito i svakodnevno utječu na ženinu sliku o sebi, već su problem, a pravilnici odijevanja ga indirektno potiču.

Posljedice vezane uz vršnjačko nasilje

Obrazovne institucije i zaposleni u obrazovnim institucijama kroz javno sramoćenje i grđenje djevojaka indirektno normaliziraju vršnjačko nasilje. "Važno je naglasiti da djevojčice ne 'izazivaju' uznemiravanje ili zlostavljачko ponašanje nošenjem provokativne odjeće; bez obzira na to što djevojčice nose, imaju pravo biti slobodne od seksualnog uznemiravanja, a dječaci i muškarci mogu i trebaju kontrolirati svoje ponašanje" (APA, 2007: 33, vlastiti prijevod). Indirektno promicanje vršnjačkog nasilja još je jedna od posljedica pravilnika odijevanja.

Djevojka – ona koja ometa

Poruka pravilnika odijevanja je jasna – žensko tijelo je sramotno i treba ga prikrivati jer muškarci nisu sposobni kontrolirati se ako vide gola ramena ili leđa. Narativ koji se javlja kada se priča o pravilniku odijevanja je destruktivan i za muškarce i za žene. Žene dobiju etiketu onih koje ometaju, dok muškarci dobiju etiketu onih koji su nesposobni kontrolirati svoje seksualne želje.

Glavni problem koji se javlja u samom konceptu i stvaranju pravilnika odijevanja je taj da je žensko tijelo ometajuće.. "Pravilnici odijevanja šalju poruku tinejdžerskim djevojkama da su njihova tijela problem i stoga ih treba pokriti ili sakriti" (Boetsch, 2020., vlastiti prijevod). Ovaj način tretiranja djevojaka od rane dobi govori im da je njihovo tijelo problematično. S takvom idejom u glavi, djevojke se razvijaju u odrasle žene i posljedice budu samoobjektivizacija i samoseksualizacija. "Ljudsko tijelo nije inherentno sramotno osim ako ga takvim ne učinite. Koža i tijela su prirodni i djeca ne bi trebala biti ismijavana zbog toga" (Eagan, n.d., vlastiti prijevod). Ljudsko tijelo nije sramotno, ali ga školske pravilnici odijevanja takvim učine. Nakon toga su djevojke, često i javno pred razredom, sramoćene za svoje tijelo.

Ugoda muškaraca u ovom slučaju prioritizira se. Umjesto da se djevojke pusti da uče i idu u školu u onome u čemu se osjećaju ugodno, stavlja se velika količina pažnje na njihovo odijevanje i na to kako će na tu odjeću reagirati muškarci. "Trebali bismo moći nositi ono što nas čini udobnima i sigurnima, bez brige o 'ometanju' nekog drugog" (Whisnant, 2021., vlastiti prijevod). U ovom citatu autorica osim ugone naglašava i sigurnost. No, s obzirom na posljedice koje se javljaju kao nusprodukt pravilnika odijevanja, sigurnost se ne može navesti kao jedna od stvari koja se uzima kao prioritet kod stvaranja pravilnika odijevanja. Djevojke doživljavaju seksualizaciju i objektiviziraju ih i učenici i djelatnici škole, što na kraju pokazuje kako je ta sigurnost samo prividna, ne događa se u praksi.

Kroz pravilnik odijevanja se pokazuje da su žene/djevojke odgovorne za ono što muškarci rade od rane dobi. Ako se učenik ili odrastao muškarac u školi ne zna kontrolirati dok gleda djevojku u majici bez naramenica ili u crop topu, to nije njegov nedostatak, nego je problem što ga djevojke izazivaju. "No neki učenici i roditelji brinu da poruka koju pravila o odijevanju šalju djevojkama jest: Tvoje tijelo je problem. Ne ometaj dječake. Čak i ako to nije namjera, to je rana poruka, tvrde, koja optužuje djevojke za loše ponašanje dječaka" (Wang, 2017., vlastiti prijevod). Na ovaj način od rane dobi žene slušaju narativ koji im govori da su one odgovorne za ponašanje muškaraca. Na djevojke se stavlja taj teret da one moraju razmišljati o tome kako se odijevaju, jer ako su one skromno i "pristojno" odjevene, tada muškarci neće imati negativne misli i ponašanja prema njima. "Umjesto da sugerira da bi svi učenici trebali težiti

prepoznavanju unutarne ljepote drugih bez obzira na odjeću, odgovornost se ponovno stavlja na osobu koja se odijeva kako bi olakšala taj ishod kroz skromnost" (Shepard, 2019:11, vlastiti prijevod). Djevojke se teško nose s ovim očekivanjima koje i kasnije utječu na njih.

Kako bi imale najbolje rezultate u školama, djevojke bi se trebale osjećati fizički i psihički ugodno u prostorima škole. Međutim, naglasak se stavlja na ugodu muškaraca i zbog toga djevojke moraju paziti što nose. Isto tako, ovakvim zabranama djevojkama se zabranjuje samoizražavanje. Odjeća je važan dio identiteta tinejdžera i zabrana određene odjeće zabranjuje djevojkama da se samo izražavaju. "Rodni kodeksi odijevanja traže od djevojaka da smanje svoje samoizražavanje ne za vlastitu dobrobit, već za dobrobit mladića koji su navodno ometeni dijeljenjem javnog prostora sa ženama" (Shawn, 2020: 187, vlastiti prijevod). Zabrana određene odjeće sama po sebi ne zvuči kao veliki problem, ali problem nastaje i u tome što se odjeća ne brani radi dobrobiti djevojaka, već radi dobrobiti dječaka.

Već je spomenuto kako u pravilnicima odijevanja česta tema budu i simboli mržnje, te se tako izjednačuje zabrana nošenja odjeće koja pokazuje ramena, koljena ili trbuh, s odjećom koja prikazuje simbole mržnje. "Osim toga, odgovor postaje mnogo subjektivniji kada se razmotri 'uvredljivost' ne jezika, već vlastitog tijela. Ipak, u posljednjih nekoliko godina, zagovornici stroge javne školske odjevne politike snažno su se usredotočili na 'ometanje' koje uzrokuje adolescencija ženskog tijela" (Shawn, 2020: 185, vlastiti prijevod). Na žensko tijelo se u ovom slučaju stavlja etiketa nečega što je uvredljivo.

Narativ koji prikazuje muškarce kao nesposobne

Žena je ona koja ometa, a muškarac je nesposoban kontrolirati svoje postupke. Ovo su, ugrubo, zaključci koje možemo donijeti na temelju pravilnika odijevanja i načina na koji je donesen.

U prethodnom poglavlju riječi je bila o tome kako su žene te koje ometaju, kako se njihova seksualnost mora suzbijati odjećom jer će u suprotnom muškarci biti ometeni za vrijeme nastave i njihovo obrazovanje postat će ugroženo. "Mnogi učitelji brinu da će 'otkrivena koža djevojaka toliko zbuniti mozgove dječaka da neće moći koncentrirati'" (Billy, 2014: 42, vlastiti prijevod).

Ovakav narativ je uvredljiv za muškarce i oni bi trebali biti ti koji će ovaj narativ preokrenuti. "Osim toga, snažno implicira da djevojke imaju odgovornost za reakcije dječaka i da dječaci ne mogu kontrolirati sebe. Dječaci bi trebali biti uvrijeđeni. Ljudi moraju shvatiti činjenicu da djevojke nisu seksualni termostati za svoje muške vršnjake. Oni trebaju kontrolirati sebe i potpuno su sposobni za to" (Billy, 2014: 43, vlastiti prijevod). Ako se od djevojaka očekuje da

su dovoljno sposobne i zrele da shvate zašto ih se smatra seksualiziranima i zašto moraju pokriti sve dijelove tijela, dječaci su dovoljno sposobni i zreli da shvate da ne smiju seksualizirati i objektivizirati svoje vršnjakinje.

U srednjim školama djevojke i dječaci su na vrhuncu puberteta i prolaze kroz hormonalne promjene. Međutim, ovo nije razlog da se normalizira objektivizacija i seksualizacija od strane vršnjaka; umjesto da se djevojke tjera da se pokrivaju, trebalo bi se učiti dječake zašto je pogrešno tako gledati na svoje kolegice iz razreda. "Pravila o odijevanju impliciraju da se dječaci ne mogu suzdržati od gledanja tijela djevojaka, tvrde neki kritičari, pa je krivnja na djevojkama kada dječaci ne mogu obratiti pažnju na matematiku. Djevojke se onda izvode iz razreda kako bi promijenile odjeću" (Wang, 2017., vlastiti prijevod). Dakle, tvrditi da su osobe između 14 i 19 godina nesposobne kontrolirati svoje seksualne želje svodi ljude na životinje koje reagiraju na temelju svojih nagona.

Bitno je, također, naglasiti kako se u pravilniku odijevanja djevojčicama zabranju stvari kao što su majice bez rukava, uske hlače ili duboki dekolte. To su samo fragmenti ženskog tijela koji se smatraju izazovinima, što je primjer objektivizacije ženskog tijela. "Neki tvrde da neka pravila o odijevanju djevojke tretiraju kao seksualne objekte. Čak i golo rame se može smatrati ometanjem koje se ne može očekivati da će dječaci podnositi" (Wang, 2017., vlastiti prijevod). Ako se u ovoj dobi od dječaka ne može očekivati da se suzdrži od seksualizacije vršnjakinja, postavlja se pitanje što očekivati od istih tih muškaraca kada budu odrasli, kada nisu u obrazovnoj instituciji i kada su sami sa ženama.

Kako se rasprava o pravilnicima odijevanja širila, i dječaci su počeli prepoznavati problem dvostrukih standarda. U znak protesta protiv tih nejednakosti, neki su dječaci u školama nosili suknje, majice s dekolteom i slične odjevne predmete kako bi ukazali na nelogičnost ovih pravila. Shepard (2019) ističe da su se, povremeno, i muški učenici pridružili ovom pokretu, noseći tradicionalno žensku odjeću, poput haljina i majica na bretele, kako bi naglasili dvostruke standarde prisutne u školskim kodeksima odijevanja. smatrati korakom prema promjeni i liberalizaciji pravilnika. Eagan ističe da "dječaci koji su 'ometeni' zbog izloženih ramena i naramenica grudnjaka samo traže izgovor za vlastitu nezrelost. Muški učenici mogu kontrolirati svoje ponašanje, a tvrditi suprotno je omalovažavajuće" (Eagan, n.d., vlastiti prijevod). S druge strane, dječaci koji odbijaju priznati i prepoznati seksističku prirodu pravilnika odijevanja aktivno sudjeluju u podržavanju problematičnog narativa.

Dvostruki standardi

Pravilnik odijevanja ima dvostruke standarde i to se često može naći i u samom dokumentu. U pravilnicima postoje dijelovi koji se posebno odnose na djevojke, a često nema dijelova koji su specifični za dječake. S obzirom na to da bi škole trebale biti mjesta koja promoviraju različite stvari, a prije svega jednakost, pisanje pravilnika samo za djevojke je kontradiktorno. "Na primjer, školski kodeksi odijevanja koji zabranjuju 'dekolte' ili 'naramenice grudnjak' – ili nameću ograničenja u vezi s dužinom kratkih hlača ili suknji – često su usmjereni protiv djevojaka i pozivaju na nepotrebno i pretjerano nadziranje njihovih tijela u školama." (Sherwin, 2018., vlastiti prijevod). Dvostruki standardi se vide u situaciji u kojoj se opravdava muška nemogućnost suzdržavanja kada vide gola ramena, dok se od djevojaka očekuje da kada vide gola muška ramena ne razmišljaju seksualno i da se kontroliraju. Dakle, postoje dva različita pravila za muškarce i žene, bez obzira što se radi o istom dijelu tijela.

Nadalje, različitost u ponašanju prema muškarcima i ženama vidimo u tome što se drugačije tretiraju u slučaju kršenja pravilnika.

"Dok se dječaku koji nosi spuštene hlače obično kaže da ih podigne bez daljnjih posljedica, postoji mnogo primjera djevojaka koje su izvedene iz razreda, poslone kući, suspendirane i posramljene zbog pokazivanja ključne kosti, ne nošenja grudnjaka, izlaganja trake grudnjaka, nošenja suknje koja je samo centimetar iznad prstiju ili čak nošenja tajica" (Dimauro, 2020:5, vlastiti prijevod).

Kada djevojke krše pravilnik odijevanja posljedica je nekada čak i neprisustvovanje nastavi, dok dječaci mogu normalno nastaviti svoje obrazovanje čak i kada ne poštuju pravilnik odijevanja. Ovdje se dvostruki standard pokazuje na način da djevojke osjećaju posljedice svojih postupaka, dok dječaci ne osjećaju.

Kada se u opreku stave djevojke i dječaci, samo je jedna od ove dvije skupine seksualizirana, a to su djevojke. S obzirom na seksualizaciju koja je normalizirana u društvu, postoje dvostruki standardi za žene i za muškarce, i samo žene se mogu odjenuti "promiskuitetno". "Bilo je pokušaja da se raspravlja o načinu na koji se dječaci predstavljaju i reguliraju odjećom, ali većinom, dječaci također ne mogu biti 'kurve'" (Raby, 2010: 350, vlastiti prijevod). Djevojke, osim što moraju brinuti o pravilniku odijevanja i tome hoće li ga samim postojanjem njihovog tijela prekršiti, moraju paziti i da ih društvo ne bi etiketiralo s različitim seksističkim epitetima. "Kako je ranije napomenuto u ovom članku, seksualni dvostruki standard opterećuje žene brigama o društvenom izopćenju, seksualnom uznemiravanju i riziku tinejdžerske trudnoće" (Rahimi, Liston, 2009: 518, vlastiti prijevod). Mlade djevojke tako od rane dobi moraju razmišljati o tome koliko seksualno ili neseksualno se predstavljaju u očima odraslih osoba.

U vrijeme srednje škole dolazi do razvoja seksualne želje kod muškaraca i kod žena, no, samo kod muškaraca ovo se smatra normalnim. "Iako su mnogi sudionici sugerirali da bi poruke koje primaju muški i ženski učenici trebale biti iste, učitelji i dalje smatraju mušku želju prirodnom i normalnom, dok su izrazi želje djevojaka gledani s različitim stupnjevima prijezira" (Rahimi, Liston, 2009: 518, vlastiti prijevod). U vrijeme kada dječaci otkrivaju svoju seksualnost, od djevojaka se očekuje da svoje seksualne želje potisnu i da uz to reguliraju muško ponašanje. "Time se održava i osigurava seksualni dvostruki standard prema kojem djevojke ne smiju pokazivati nikakav izraz vlastite seksualne želje, već bi trebale služiti samo kao objekti muške želje" (Rahimi, Liston, 2009: 518, vlastiti prijevod). Opet, dakle, indirektno i različitim procesima dolazi do objektivizacije i seksualizacije djevojaka kroz diskurs pravilnika odijevanja.

Djevojke se od rane dobi uči da će čitav život morati paziti na način na koji se prikazuju u bilo kakvim socijalnim situacijama, dok će dječaci naučiti da mogu kršiti pravila bez nekakvih velikih posljedica. "Neka tijela nikada neće morati brinuti o ovim stvarima, dok će se druga morati brinuti o njima cijeli život. Neka tijela su nevinna dok se ne dokaže krivnja, dok se za neka druga pretpostavlja da su kriva dok ne budu ubijena, a nakon što je prekasno, pokaže se da su nevinna" (Aghasaleh, 2018: 95, vlastiti prijevod). Djevojke već u osnovnim i srednjim školama uče o tome kako je njihovo tijelo "krivo" za stvari na koje ne mogu utjecati.

Istraživanje

Prvi dio diplomskog rada se temelji na analizi postojećih znanstvenih i novinskih članaka. Većina literature odnosi se na države engleskog govornog područja, dok je literatura vezana za Hrvatsku minimalna. Zbog ovog sam odlučila provesti dva kratka istraživanja, kao početak istraživanja problematike pravilnika odijevanja u hrvatskim školama. Istraživanje se odvijalo na dvije razine. Prva je bila vezana uz učenice iz Slavenskog Broda koje su u nekom trenutku svog srednjoškolskog obrazovanja bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja. Drugo istraživanje je vezano uz profesore u području pedagogije.

Metodologija istraživanja

Istraživanje – stavovi djevojaka koje su bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja

Za istraživanje teme seksualizacije maloljetnica i problematiku pravilnika odijevanja nakon konzultacije znanstvene literature i različitih medijskih članaka, odabrana je metoda polustrukturiranog intervjua s ispitanicima koje su tijekom školovanja bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja. Odabrana je metoda polustrukturiranog intervjua jer omogućava dubinsko istraživanje osobnih iskustava ispitanica i jer omogućuju fleksibilnost u vođenju razgovora. Ovo je ključno za dublje razumijevanje osobnih iskustava i stavova ispitanika u vezi s osjetljivom temom i davanje osobnih iskustava. Bilo je bitno doći do osobnih iskustava djevojaka koje su doživjele opomene, verbalne ili pismene, vezane uz pravilnik odijevanja kako bi se pokazale koje su posljedice i iskustva vezane uz problematiku pravilnika odijevanja. Kroz ovakav oblik intervjua se moglo voditi razgovor u različitim smjerovima i ući dublje u samu problematiku pravilnika kao i doživljaje djevojaka uz seksualizaciju.

Pitanja za intervju odabrana su i smišljena nakon konzultacije i pregleda literature te pisanja prvog dijela diplomskog rada. Ispitanice su bile u dobi od 18 do 19 godina, pohađaju različite srednje škole (gimnazija, strukovna škola) u Slavonskom Brodu. U trenutku intervjua bile su punoljetne u završnoj godini školovanja. Do ispitanica sam došla putem društvene mreže Instagram i različita poznanstva. Poslala sam upit za djevojke iz Slavenskog Broda koje su još uvijek u srednjoj školi i koje su tijekom školovanja imale iskustva s opomenama za kršenje pravilnika odijevanja.

Na početku intervjua ispitanice su dobile izjavu koju su potpisale, koja navodi da su svi odgovori anonimni. Prije svakog intervjua, ispitanicama je objašnjen cilj istraživanja i osigurana im je potpuna povjerljivost njihovih odgovora. Svi intervjui su odrađeni putem video poziva i ispitanicama je rečeno da u svakom trenutku mogu odustati od istraživanja ili ne odgovoriti na pitanje. Intervjui su provedeni u periodu od 11.4.2024. do 6.5.2024. Svaki intervju trajao je u prosjeku 15 minuta.

Analiza podataka nakon završenih intervjua uključivala je transkripciju svih intervjua, nakon čega je uslijedilo kodiranje kako bi se istaknule glavne teme. Kodiranje je odrađeno ručno kako bi se osiguralo temeljito razumijevanje svakog intervjua. Analiza intervjua nalazi se u nastavku.

Što se ograničenja ovog istraživanja tiče, njih je nekoliko. Prvo ograničenje je mali broj ispitanica, što kasnije dovodi do toga da se rezultati istraživanja ne mogu generalizirati. Buduća istraživanja trebala bi uključivati veći broj ispitanika i raznovrsnije uzorke kako bi se dobili sveobuhvatniji podaci. Drugo ograničenje je to što su sve ispitanice iz Slavonskog Broda što dovodi do toga da se podaci ne mogu koristiti za opisivanje općenitog stanja u državi, nego je vezano za jedno mjesto. Isto tako, ispitanice su iz različitih škola, tako da se podaci ne mogu generalizirati na jednu školu.

Prva skupina sastoji se od 5 djevojaka koje su tijekom svog srednjoškolskog školovanja bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja. Teme koje su se našle kao najbitnije tijekom intervjua su sljedeće: razlozi odijevanja, iskustva s opomenama, reakcija na opomene, pravednost pravilnika odijevanja, neravnopravnost i seksualizacija, reakcije okoline, prijedlozi promjena.

Istraživanje – stavovi znanstvenika u području pedagogije vezani za pravilnik odijevanja i seksualizaciju maloljetnica

Za istraživanje teme vezane uz pravilnike odijevanja i seksualizaciju maloljetnica nakon konzultacije znanstvene literature i različitih medijskih članaka, odabrana je metoda polustrukturiranog intervjua sa znanstvenicima koji su stručni u području pedagogije. Odabrana je metoda polustrukturiranog intervjua jer omogućava dubinsko istraživanje teme pravilnika odijevanja i seksualizacije maloljetnica kod profesora koji su stručni u području pedagogije, ali nisu direktno sudjelovali u samom stvaranju školske klime. Polustrukturirani intervjui su odabrani jer omogućuju fleksibilnost u vođenju razgovora, što je ključno za dublje razumijevanje ove teme i razgovor o tome kako bi nešto trebalo izgledati i kako osobe koje predaju na fakultetu gledaju na pravilnike odijevanja i ideju njih.

Pitanja za intervjue odabrana su i smišljena nakon konzultacije i pregleda literature te pisanja prvo dijela diplomskog rada. Ispitanici su profesori i profesorice koji predaju na odjelu za pedagogiju. Do ispitanika i ispitanica sam došla putem prijedloga koje je dala prof. Brigita Miloš. Intervjui su provedeni uživo na Filozofskom fakultetu u Rijeci u periodu od 8.5. do 13.6.2024., a svaki intervju trajao je u prosjeku 30 minuta. Ispitanici su na početku intervjua dobili izjavu o anonimnosti i povjerljivosti njihovih odgovora, te su bili informirani da mogu u bilo kojem trenutku odustati od istraživanja ili ne odgovoriti na određeno pitanje. Nakon završenih intervjua, svi intervjui su transkribirani i kodirani kako bi se istaknule glavne teme. Kodiranje je odrađeno ručno s obzirom na to da su bila 3 intervjua. Analiza intervjua nalazi se u nastavku.

Istraživanje ima nekoliko ograničenja. Prvo, mali broj ispitanika onemogućava generalizaciju rezultata. Buduća istraživanja trebala bi uključivati veći broj ispitanika iz različitih regija i škola kako bi se dobili sveobuhvatniji podaci. Drugo ograničenje je to što su svi ispitanici profesori na fakultetu, što može utjecati na percepciju i interpretaciju rezultata. Treće ograničenje je činjenica da su to profesori koji nisu radili u školama, što znači da nisu imali praktična znanja o provođenju pravilnika odijevanja, ali su imali ideju kako bi se to trebalo odrađivati.

Skupina ispitanika koja se nalazila u ovoj grupi su profesorice i profesori koji su znanstveno vezani uz područje pedagogije, njih troje. Teme koje su se pokazale kao najbitnije tijekom intervjua su sljedeće: oblikovanje pravilnika odijevanja, ciljevi pravilnika odijevanja, posljedice kršenja pravilnika, sprječavanje seksualizacije djevojaka, rodno uvjetovani stereotipi, prilagodba i preporuke za pravilnik, stvaranje uključivog prostora, uvođenje obrazovnih programa vezanih uz teme.

Stavovi djevojaka koje su bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja

Pitanje s kojim sam započela intervju je bilo zbog čega je ispitanicama bitno kako se odijevaju za školu. Većina odgovora odnosila se na udobnost i izgled. S obzirom da u školi sjede 7 sati dnevno, bilo im je bitno da su odjevene udobno. “Bitno mi je prvenstveno da mi bude udobno u školi, zato što tamo provodim 7 sati. Također mi je važno da se osjećam dobro u onome što nosim” (Ispitanica 5). Odgovori na ovo pitanje su većinom bili slični. “Pa, iskreno, s obzirom na to da tamo provodim 7 sati, najviše zbog udobnosti i da mi bude ugodno” (Ispitanica 2). Ali isto tako, naglasile su da je bitno da se odijevaju u školu “lijepo”. “Bitno mi je kako se odijevam za školu, zato što mi je bitno da se osjećam udobno dok boravim u samom školi. I bitno mi je radi izgleda, zato što se stvarno volim spremati, onda nekako mogu to pokazati u školi” (Ispitanica 4). Dakle, između ispitanica javljaju se dva glavna razloga zbog kojih im je odjeća bitna, a to je udobnost primarno, a ljepota sekundarno.

Sljedeće pitanje bilo je temeljno pitanje intervjua, na njemu su se temeljila ostala pitanja i ono je odredilo smjer toka razgovora. Pitanje je bilo vezano uz iskustvo s kršenjem pravilnika odijevanja i zbog čega su djevojke bile opomenute. Razlozi za opomenu bili su različiti, ali djevojke su imale slična iskustva. “Ja sam opomenuta tri puta radi kršenja pravilnika odijevanja. Prvi put sam bila opomenuta jer sam nosila poderane traperice i vidjela su mi se koljena. Drugi put sam opomenuta jer sam nosila uske traperice i usku majicu koja je bila u hlačama” (Ispitanica 4). Razlog za opomenu kod ove ispitanice bile su uske, poderane hlače i kratka, uska majica. Ispitanica 1 ja naglasila kako je njezin razred kolektivno dobio usmenu

opomenu. “To je uglavnom bilo zbog nošenja tajica i malo kraćih majica” (Ispitanica 1). Kratke majice i uske hlače (tajice) i ovdje su predstavljale problem. “Pa, znate, oni mene profesori nisu opomenuli samo jedanput, opomenuli su me dva puta iz istog razloga. Zbog tajica” (Ispitanica 3). Treća ispitanica opomenu je doživjela zbog tajica, kao i ispitanica 2: “Prvi put je bila preuska majica, drugi put tajice, i treći put preuske hlače”. Ispitanica 5 je uske hlače, usku majicu i kratku majicu (*crop top*) navela kao razlog opomene. “Prvi put su me opomenuli jer sam nosila crop top. Ona je bila zabranjena, ali to nije bila *crop top* majica koja je pokazivala puno trbuha, samo malo leđa kad sjednem. Ja kad sam stojala, nije se ništa vidjelo. Drugi put sam nosila usku majicu i uske hlače” (Ispitanica 5). Uz ovo pitanje vezalo se i pitanje za to tko ih je opomenuo. 4 od 5 ispitanica navelo je da su ih opomenule profesorice i to u različitim slučajevima, dok je samo jedan slučaj ispitanica navela kao događaj u kojem je opomenu dao profesor.

Sljedeće pitanje odnosilo se na to na koji način su se profesori i profesorice postavili kada su opomenuli učenice za kršenje pravilnika odijevanja. Rijetko je iskustvo da su ispitanice odvedene na privatno mjesto i da im je to rečeno osobno. “Razrednica je rekla da, ako već želimo nositi tajice, preko toga trebaju biti trenirke ili duže majice. Bila je prilično ugodna u vezi toga, jer nije ona sastavljala pravila, već druge profesorice i ravnateljica” (Ispitanica 1). Ovakav način verbalne opomene rijetko je iskustvo između ispitanica. “Tada sam voljela biti malo buntovnija, pa meni to nije značilo ništa. Nastavila sam nositi tajice sve dok me jedna profesorica nije totalno opomenula. I što je najgore, volim tu profesoricu, ali tada me je izvela pred cijeli razred u tajicama” (Ispitanica 3). Ovo je češće iskustvo među ispitanicama, gdje bi verbalnu opomenu za kršenje pravilnika odijevanja dobile javno, pred cijelim razredom. “Moja razrednica je imala dosta loš pristup. Ne samo da me opomenula, rekla mi je da svojim oblačenjem privlačim pozornost muških profesora. Ja sam tad bila drugi razred (srednje) i to me stvarno pogodilo jer mi to uopće nije bio cilj” (Ispitanica 5). Ovaj primjer je dodatno problematičan jer je razrednica uz verbalnu opomenu kršenja pravilnika odijevanja, ispitanicu optužila da svojim odijevanjem izaziva muške profesore.

Iduće pitanje bilo je vezano uz emocije koje su u njima izazvale verbalne opomene, koje su najčešće bile iznesene ispred cijelog razreda. Ispitanice su se osjećale neugodno, ljutito, nepravedno osuđeno. “Tada mi je bilo neugodno. Ali ta prva opomena nije bila toliko stroga, više upozorenje jer se razrednica zabrinula za mene, ali taj drugi put je bio malo pretjeran” (Ispitanica 3). Još jedna ispitanica navela je isto iskustvo: “Bilo mi je krivo. Prvo jer su rekli to pred cijelim razredom, nije mi toliko krivo zbog toga, ali svejedno. Ali bilo je neugodno jer se priča o tome i kasnije su svi dolazili do mene. Nije bilo ugodno” (Ispitanica 2). Dvjema

djevojkama je način i vrsta opomene bila smiješna. “Da, nama je to zapravo bilo apsurdno, prvo smiješno, a onda glupo, pa smo nastavili nositi tajice” (Ispitanica 1). Ispitanici je bilo apsurdno što ju se opominje zbog nošenja tajica jer je ranije kroz godinu dolazila u njima u školu i nije dobila nikakav oblik opomene ili upozorenja.

Iduće pitanje odnosilo se na to koliko je pravilnik odijevanja pravedan i jednakopravan za sve učenike i učenice. Odgovori su varirali. Neke od ispitanica rekle su da postoji rodna nejednakost u iznošenju pravilnika odijevanja. “Dečki često dolaze u šorcevima i njima nitko ništa ne govori, dok se za djevojke odmah primijeti i reagira” (Ispitanica 5). Sljedeći odgovor je zanimljiv jer pokazuje kako postoje dvije vrste neravnopravnosti kod dijeljenja opomena zbog kršenja pravilnika odijevanja. Prva je ta rodna dimenzija, gdje su učenici rijetko na meti opomena. Druga je ta fizička, gdje se djevojke opominju za nošenje određenih odjevnih predmeta ovisno o tome kakav oblik tijela imaju. “Muške učenike nitko doslovno ne gleda što nose i mogu doći prekratkom šorcju, nitko im ništa neće reć. Dok mi, čim dođe neka cura koja na primjer trenira ili tako nešto i obuće usko, će stvarno svaki put reagirati” (Ispitanica 4). Ova ispitanica nije jedina koja je primijetila tu fizičku dimenziju koja se uzima kao kriterij za dijeljenje verbalnih opomena vezanih za pravilnik odijevanja. “Ne znam kako bih drugačije to objasnila, ali djevojke koje su, koje imaju izražene obline, na kojima se skuži kada nose tajice, na njima će se to odmah primjetiti. Dok neke cure, pogotovo mlađe, 100 puta dođu u tajicama i ništa im se ne kaže” (Ispitanica 5). Ovo pokazuje da kroz primjer ovog razreda, možemo vidjeti kako se djevojke koje prolaze kroz pubertet, kažnjava i targetira zbog oblika tijela koje imaju. Dakle, nije stvar samo u tome što odijevaju, nego se njihovo tijelo samo po sebi gleda kao izazovno.

Iduća tema koja se kroz pitanja istraživala u intervjuima je vezana uz to kako vršnjaci i roditelji reagiraju na pravilnik odijevanja i stavke koje su zabranjene. Pitanje je bilo vezano uz to kako su reagirali učenici na verbalnu opomenu, a kako roditelji i jesu li se jedni i drugi složili s ispitanicama ili s profesorima i školama. U ovom slučaju većina roditelja je podržala svoje kćeri, a učenici su također bili na strani ispitanica. “Moje tata je išao sva tri puta na razgovore i vidio me sva tri puta šta sam nosila i njemu to nije bilo neprimjereno, kao ni mami” (Ispitanica 4). Ispitanica 1 navela je kako su roditelji stali na njezinu stranu, ali da su ju upozorili da poštuje profesore: “Moji roditelji su to također smatrali smiješnim, kao i ja. Rekli su mi da se ne zamjeram profesorima, ali podržavaju to što sam nastavila nositi tajice u školu”. Jedna ispitanica podijelila je slično iskustvo, samo je u ovom slučaju majka savjetovala da krene poštovati pravilnik odijevanja. “Moja mama je bila na mojoj strani. Smatrala je da nije u redu što mi se brani nositi tajice, ali mi je savjetovala da prestanem nositi tajice da ne bih dobila

neopravdane izostanke ako me netko pošalje kući” (Ispitanica 3). Kolege iz razreda vidjeli su problem u pravilniku koji je napisan. “Oni su uvijek bili na našoj strani, ako bi se njih nešto direktno pitalo. Kad smo razgovarali s jednom profesoricom, na primjer za leđa, rekli su da im to ne smeta. Mislim, bili su na našoj strani. Zato što i njima je to glupo kada se priča o tome da se mi oblačimo provokativno za muške u razredu, jer to kao da opominje i njih”. (Ispitanica 4). Ispitanica je dovela u pitanje ideju da djevojke kršenjem pravilnika odijevanja ometaju učenike, i potvrdila, da bar za ovaj razred, to nije istina i učenici ne smatraju to primjerenom izlikom.

Iduća tema koja je proizašla iz intervjua je vezana uz promjene pravilnika odijevanja kao i alternative za isti. Jedna od stvari koja se javila kao ideja promjene pravilnika odijevanja su uniforme. Ispitanice su se dotakle uniformi na različite načine. Jedna je dala prijedlog uniforma kao alternativu. “Tako da, mislim da je jedna od tih opcija uniforme, jer bi bilo puno jednostavnije da smo svi isto obučeni i nitko ne bi imao prigovora” (Ispitanica 4). Dvije ispitanice navele su da, kada pravilnik odijevanja ide već tako široko, uniforme se čine kao krajnja opcija. “Pa ja mislim da bi to bila krajnja opcija jer ne mogu oni ići do nekakve krajnje granice o tome što smiješ, što ne smiješ nositi. Neka uvedu uniforme i više nema rasprave oko toga” (Ispitanica 2). Jedna ispitanica rekla je da bi školama najlakše bilo uvesti uniforme kada su pravilnici već toliko striktni. “Pa ako ćemo već imati pravilnike, bolje da nam stave uniforme. Smatram da se ne možeš potpuno ugodno osjećati u njima i smatram da nije potrebno da ih nosimo, ali kako su krenuli s pravilnicima bolje da stave uniforme. Bit će im lakše da ne pišu toliko pravila” (Ispitanica 5). Neke od ispitanica pozvale su se na drugačije alternative. “Nemam problem s uniformama, ali mislim da su možda nepotrebne. Pravila bi se trebala modernizirati, uniforme nisu nužne” (Ispitanica 1). Dakle, rješenje problema pravilnika odijevanja vidi se u modernizaciji pravilnika odijevanja. Ispitanica 3 predložila je edukaciju kao alternativu rigidnim pravilnicima odijevanja: “Nisam razmišljala o tome, ali mislim da bi bilo korisno educirati muške učenike o seksualizaciji žena kako bi se spriječile stvari koje pravilnik pokušava spriječiti”.

Ispitanice su dobile i pitanja o tome kako bi se škole mogle bolje postaviti prema pravilniku odijevanja. Jedna od problema koji se javio na ovu temu je nejasnoća pravilnika odijevanja. “Trebalo bi bolje definirati te stvari. Problemi s tajicama su počeli kad smo krenule u srednju školu, tada su počeli mijenjati pravilnike. Bilo je puno lakše kad su pravila bila jasnija” (Ispitanica 4). Isto tako, Ispitanica 3 navela je da bi njoj, a tako vjerojatno i ostalim učenicima i učenicama, jasnije i lakše držati se pravilnika kada bi im se objasnilo zbog čega ne smiju nositi određene stvari: “Ako mi netko zabranjuje da se odijevam na određeni način, trebala bih dobiti razlog zašto to ne smijem. Ne samo da mi netko kaže da ne smijem, a da mi

ne objasni zašto”. Ispitanica 2 izjavila je kako s pravilnikom odijevanja, naročito ako ga uvode kasnije u školovanju, tjeraju učenike i učenice na mijenjanje garderobe: “Pa ako već uvode pravila nek uvedu od početka i da se svi drže toga. I ako su ih uveli, neka ih se drže. I neka ne stavljaju previše pravila. Jer sad kod nas ne smiju nositi uske hlače, tajice, doslovno ostaju dvije stvari koje smiješ nositi. I da trebaš kupovati cijelu novu garderobu”. Ispitanica 5 navela je da u srednjoj školi oni već otprilike znaju što je prikladno za školu, a što ne. Smatra da bi škole trebale pitati učenike i učenice za mišljenje i dopustiti im da sudjeluju u donošenju pravilnika: “Mislim da u srednjoj školi imamo dovoljno razvijeno mišljenje da znamo što je prigodno obući u javnim ustanovama, a što nije. Tako da smatram da bi se više trebalo nas poslušati”.

Jedno od pitanja bilo je namijenjeno drugoj temi diplomskog rada, a to je seksualizacija maloljetnica. Pitanje je bilo vezano seksualizaciji maloljetnica i je li jedan od ciljeva pravilnika suzbijanje seksualizacije. Ovo je odgovor Ispitanice 1: ”Da, definitivno. Jedna djevojka iz razreda je dobila komentar da ne bi trebala nositi tajice jer joj se vidi stražnjica ili nešto slično. Mislim da profesori misle da će zabranom nošenja određenih odjevnih predmeta smanjiti pažnju dečki prema nama, ali to više nije tako jer su se vremena promijenila, a pravilnici nisu”. Ispitanica ističe kako je ideja da odjeća odvraća pažnju učenika zastarjela. Jedan odgovor potvrdno je odgovorio na pitanje. “Definitivno jer je sve što je zabranjeno usko, otvoreno” (Ispitanica 5). Djevojka je ovdje istaknula kako su zabranjene stvari one uske i otvorene, odjeća koja se povezuje sa izazovnim odijevanjem. Kroz zabranu nošenja takvih stvari pokušava se suzbiti ideja seksualizacije djevojaka.

Zadnje pitanje bilo je vezano uz to kako bi se djevojke odijevale da ne postoji pravilnik odijevanja. Većina se vratila na prvi odgovor i objasnila kako žele da im je udobno i da bi nosile tajice i crop topove koji su zabranjeni. “Najugodnije mi je u trenirkama” (Ispitanica 4). Jedna ispitanica je rekla kako bih voljela da može doći u majicama na bretele koje su često zabranjene u pravilnicima odijevanja. “U ljetnim danima bi mi bilo puno ugodnije u majicama na bretele. Ne mislim na skroz otkrivene majice, već na normalne majice na bretele koje nisu vulgarne, već su prozračnije i udobnije za ljetne dane” (Ispitanica 1). Ispitanica 3 navela je da bi nosila tajice i dodala “Bilo bi mi drago da se ne moram brinuti hoću li biti poslana kući zbog odjeće”. Ispitanica 5 navela je kako bi se odijevala pristojno za školu jer je naučena da neke stvari nisu prikladna za javna mjesta. “Nećeš naravno doći u školu ili banku u nečem što bi obukla za grad. I to je meni normalno. Ne znam kako da objasnim, ali razumiješ da nećeš u tome ići negdje” (Ispitanica 5).

Zaključno, te vezano uz sve do sada navedene teme kroz kojih se doticao rad, iz istraživanja se mogu izdvojiti neki osnovni parametri. Prvo, učenicama je odjeća važna prvenstveno zbog udobnosti, s obzirom na to da provode 7 sati dnevno u školi, ali, isto tako, kao djevojke u razvoju i pubertetu žele izgledati lijepo i takvima se prikazivati. Nadalje, opomene su se dijelile najčešće zbog uskih hlača i kratkih majica, a većina učenica je imala iskustvo da su opomenute javno pred cijelim razredom, što je kod njih izazvalo osjećaje neugode, ljutnje i nepravde. Također, ispitanice su istaknule da pravila odijevanja nisu jednaka za sve učenike. Primijetile su da su češće učenice na meti zbog svog izgleda i oblika tijela, dok su učenici rijetko opominjani. Osim toga, pravila su često nejasna i podložna interpretacijama, što dodatno stvara osjećaj nepravde. Roditelji su stali na stranu svojih kćeri, ali neke majke savjetovale su djevojkama da se ne inate pred profesorima. Na koncu, ispitanice su predložile nekoliko mogućih promjena, uključujući modernizaciju pravilnika, uvođenje uniformi kao krajnje opcije te edukaciju učenika o seksualizaciji žena. Smatraju da bi se pravilnici trebali jasnije definirati i da bi učenici trebali sudjelovati u njihovom donošenju. Kada pravilnik odijevanja ne bi postojao, djevojke bi se odijevale udobno i neizazovno, a smatraju također da su u srednjoj školi dovoljno zrele da znaju što je primjereno u školama, a što ne.

Ovo istraživanje pokazuje da postoje značajni problemi vezani uz pravilnike odijevanja u školama, koji često nisu pravedni i jednaki za sve učenike. Pravila su često nejasna i podložna subjektivnim interpretacijama profesora, što dovodi do osjećaja nepravde među učenicama. Također, postoje rodne neravnopravnosti koje dodatno opterećuju djevojke, posebno one čije se tijelo ranije razvija.

Za buduće istraživanje preporučuje se uključivanje većeg broja ispitanica iz različitih škola i regija kako bi se dobili sveobuhvatniji podaci. Također, potrebno je raditi na modernizaciji pravilnika i uključivanju edukativnih programa koji bi se bavili pitanjima rodne ravnopravnosti i seksualizacije.

Ovi nalazi mogu poslužiti kao osnova za daljnje promjene i unapređenje pravilnika odijevanja, s ciljem stvaranja pravednijeg i inkluzivnijeg školskog okruženja za sve učenike.

Stavovi znanstvenika u području pedagogije vezani za pravilnik odijevanja i seksualizaciju maloljetnica

Intervju je započeo s pitanjem pisanja samog pravilnika odijevanja. Bilo je bitno saznati kako nastaje pravilnik, tko o njemu odlučuje i koji su kriteriji. Jedna od profesorica dala je odgovor na pitanje na temelju razgovora s kolegama i kolegicama koji imaju iskustva u radu u

školama. “Ono što sam saznala od svojih kolegica koje rade u praksi je to da se pravila odijevanja, odnosno pravilnici, donose se na način da svi zajedno sudjeluju u njihovoj izradi. Najčešće su to stručni suradnici kao što su pedagozi, psiholozi, knjižničari itd. Oni su ti koji možda donose nacrt ili prijedlog kako bi pravilnik trebao izgledati. Međutim, nijedan pravilnik u školi, pa tako ni pravilnik o odijevanju, ne može se donijeti bez suglasnosti svih tijela škole. Znači, vijeće učenika, vijeće roditelja, školsko vijeće, vijeće nastavnika i tako dalje. Kada svi oni to potvrde i slože se s time, onda se taj pravilnik donosi i vrijedi za sve” (Profesorica 1). Jedna od profesorica navodi kako su osnivači škole ti koji imaju pravo donijeti odluku o pravilniku. “Prvenstveno mislim da je tu odgovornost samog osnivača odgojno-obrazovne ustanove. Znači, onaj koji je osnivač postavlja nekakva pravila. Sad ako gledamo osnovne i srednje škole, onda tu su osnivači uvijek gradovi županije” (Profesor 3). Dakle uvođenje pravilnika odijevanja pada na gradske i županijske službenike. Sličan odgovor dala je druga profesorica, koja je za primjer dala Ivy League škole, koje pravilnike odijevanja shvaćaju poprilično ozbiljno. “Pa, kad je riječ o našim školama, onda možemo reći da nema nekih pravila odijevanja. Tek kad se učenice, najčešće učenice, počnu neprimjereno odijevati, onda se reagira. Međutim, na europskoj razini određuju se vrlo striktna pravila odijevanja i naravno da ih određuju osnivači” (Profesorica 2). Dakle, prakse za donošenje pravilnika su različite, ali glavnu riječ nosi upravni odbore škola i županije/gradovi. Ispitanice srednjoškolke izjavile su kako bi bilo pametno uvesti mlade, odnosno učenike, u donošenje pravilnika, što bi moglo postati realno stvaranjem vijeća učenika.

Sljedeća tema bila je vezana uz ciljeve pravilnika odijevanja. S obzirom na to da postoje mnoge kritike pravilnika, bilo je bitno saznati zbog čega se oni uopće uvode i je li smanjenje seksualizacije učenika, odnosno sprječavanje distrakcije učenika jedini razlog za postojanje pravilnika. Jedna od profesorica navela je kako je cilj pokazivanje poštovanja prema instituciji, ali i priprema za život mladih. “Ono što je njima važno pri donošenju pravilnika, i to su sve naglasile, i bile jako izričite oko toga, jeste da se ne ograniči sloboda učenika i učenika, već da im se pokaže da primjerenim odijevanjem, odnosno prikrićanjem određenih dijelova tijela, iskazuju poštovanje prema instituciji u kojoj se nalaze te ih na taj način pripremaju za školu za život” (Profesorica 1). Druga profesorica je dala odgovor sličan ovome, ali je komentirala kako su vremena danas takva da zahtijevaju od škole da bude malo stroža kako bi učenike pripremila za daljnji život. “Na drugoj strani, mislim da bi trebalo na neki način oblikovati rad u školi, pa i kroz odijevanje, budući da živimo u nekim malo čudnijim vremenima, vremenima u kojima nema uzusa i normi ponašanja, gdje je sve dozvoljeno” (Profesorica 2). Profesor se dotakao važnosti uniforma, posebno u doba Jugoslavije, kada je njihov cilj bio unificiranost i smanjenje

socioekonomskih razlika. “Tu vidim nekako dvojaku funkciju. U redu mi je da te uniforme, odnosno način, odnosno pravila odijevanja, s jedne strane mogu smanjiti socioekonomske prilike kod različitih učenika. Ja se sjećam i svog iskustva kad smo bili u osnovnoj školi, onda su postojale kute. I nije se moglo baš tako zaključiti je li netko tako bogatiji ili siromašniji, s obzirom na odjevanje smo bili nekako svi unificirani” (Profesor 3). Dakle, uniforme, ili pravilnici koji bi unificirali učenike, imaju dvojaku funkciju, koja u slučajevima može biti dobra, ali i loša. Zaključak ove teme je da škola treba pripremiti učenike na budućnost i osigurati da se znaju ponašati u različitim javnim ustanovama, ali i da bi bilo dobro u današnje vrijeme smanjiti socioekonomske razlike koje postaju sve vidljivije.

Iduće pitanje odnosilo se na to koliko pravilnici odijevanja doprinose sigurnosti učenika i uključivosti škole. Jedna od profesorica navela je da pravilnik odijevanja postoji kako bi zaštitio učenike i učenice od mogućnost maltretiranja. “Dakle, ako vi nemate takav pravilnik, onda su dozvoljeni različiti stilovi, različita izražavanja u toj dimenziji. Osobno mislim da je dozvoljeno da se odijevaju kako žele, ali da drugi učenici ne budu predmet sprdnje, maltretiranja i do mjere da ih čak i fizički napadaju. Način odijevanja može generirati vrlo radikalno i nasilničko ponašanje, što je naprosto nedozvoljivo” (Profesorica 2). Druga profesorica naglasila je važnost ravnopravnog pravilnika odijevanja, jer samo u kontekstu ravnopravnih pravila, svi učenici se mogu osjećati jednako važno. “Ono što mislim da je potrebno, kada bi ta pravila bila u principu jednaka za sve, da se u tim pravilnicima ne ističe nužno spol, odnosno rod učenika i učenica, nego da budu rodno neutralni. U smislu da se kaže da moraju biti pokriveni određeni dijelovi tijela, bez obzira je li to tijelo muško ili žensko. U principu, ako smo dosljedni pravilima koja vrijede za učenike i učenice bez obzira na spol i rod, na taj način im pokazujemo da ih jednako vrednujemo” (Profesorica 1). Zadnji profesor dotaknuo se socioekonomskog konteksta pravilnika odijevanja te navodi kako bi pravilnici u krajnjem slučaju mogli smanjiti socioekonomske razlike. “Tako da u tom kontekstu vidim da bi pravila ponašanja mogla smanjiti takve razlike među učenicima, a onda zasigurno ako nema tih vidljivih razlika svakako doprinijeti tom, kako ste rekli, inkluzivnom ozračju” (Profesor 3). Zaključak je dakle, da pravilnici mogu uvelike doprinijeti pozitivnom i uključivom ozračju u školama ako ih svi jednako poštuju i ako se na sve jednako odnosi.

Tema koja je bitna, a koja nije često uključena u sam pravilnik, je kažnjavanje učenica i učenika zbog kršenja pravilnika odijevanja. Jedna od profesorica spomenula je kako bi bilo dobro učenike i učenice educirati o tome zbog čega pravilnik postoji, a jedna od ispitanica navela je kako bi voljela da se to radi jer bi joj lakše bilo razumjeti pravilnik odijevanja nakon toga. “Mislim da otvoren i iskren razgovor s učenicima, u kojem im se objasni zašto određeni

način odijevanja ili način na koji izražavaju svoj identitet nije primjeren. Kada bi im se to objasnilo jako iskreno i autentično zašto ne i kako bi bilo drugačije mislim da bi to urodilo puno više plodom, nego da dajemo pedagošku mjeru ili šaljemo doma” (Profesorica 1). Ovo je prilično civilan način da se educira učenike o važnosti načina odijevanja na prvom mjestu uz javne institucije. Druga profesorica navela je kako bi kazna, kao i pravilo, trebalo biti upisano u dokument. “Može se odijevati kako god tko želi, ali ako to ometa radnu atmosferu, onda treba uvesti zabranu. I, naravno, posljedice za nepoštivanje onoga s čime ste unaprijed upoznati. Ako to škole rade, znam da rade, neke škole upoznaju na početku, ali to oni zaborave. I znate, u tim kaznama treba biti dosljedan. Ne može se jedno puštati, a drugo ne”. Također je istaknula ono oko čega su se učenice ispitanice žalile, a to je nedosljednost pravilnika odijevanja. Treći profesor predložio je pristojan način kažnjavanja, gdje se prvo razgovara s učenikom, učenicom i roditeljima. “Ne mislim da to mora biti nešto drastično, ali ako način oblačenja odskače toliko od tog pravilnika. Prvo mislim da se treba razgovarati sa učenikom, s njegovim roditeljima i prvo vidjeti zbog čega dolazi do kršenja tih pravilnika. A onda dalje sankcionirati. Ne mislim da to treba biti nikakve drastične sankcije” (Profesor 3). Dakle, zaključak je da treba biti dosljedan u donošenju kazni ako se već donose, a najbolje bi bilo raditi na otvorenoj komunikaciji s učenicima i njihovim roditeljima.

Jednakopravnost i pravednost pravilnika odijevanja je bitna tema u kontekstu donošenja i provođenja pravilnika odijevanja. Na pitanje je li pravilnik odijevanja pravedan i jednakopravan, jedna od profesorica navela je: “Pa nisu. Kad bi škola osigurala jednake majice, hlačiće, što već, jednake tenisice za sve, situacija bi bila drugačija. Nažalost, u našem društvu postoji radikalno raslojavanje. Neki roditelji ne mogu kupiti što je škola nametnula, ili što se nosi” (Profesorica 2). Druga profesorica navela je kako pravila moraju biti ista za sve. “Naravno, moraju postojati jednaka pravila za sve. Tako da ako neki učenik, dječak dođe u prekratkim hlačama onda dobije istu kaznu kao djevojčica koja dođe u bretelama” (Profesorica 1). Treći profesor je rekao da ne zna odgovoriti s obzirom da nije upućen u samu praksu pravilnika u školama. Cilj je da pravilnik bude jednak za sve, ali je teško to u praksi ispunjavati.

Sljedeća tema veže se uz seksualizaciju djevojaka, i kako se ona može spriječiti uz pravilnik odijevanja te može li se spriječiti uopće. I profesorice i profesor složili su se da je ovo sklizak teren i da je tema o kojoj je zahtjevno razgovarati. Obje profesorice istaknule su problematiku seksualizacije općenito, a naročito kada se prenese na mlade djevojke. “S druge strane, nekako imam osjećaj da ponekad takvo pretjerano izražavanje seksualnosti kod učenika i učenica može biti posljedica, odnosno uzrok bombardiranja raznim društvenim mrežama o tome kako bismo trebali izgledati, što znači biti žena, da se trebamo oblačiti usko, pa ćemo tek

tad biti poželjne, da trebamo nositi crop topove i tako dalje” (Profesorica 1). Druga profesorica istaknula je problematiku društvenih mreža u cijelom procesu seksualizacije maloljetnica. “Smatram da je seksualizacija, koju možemo gledati u svakakvim dimenzijama, a najčešće se svodi na onaj biološki aspekt, prirodan proces. Problem je rana seksualizacija. Zato što su te djevojčice izložene društvenim mrežama gdje se pokazuju pornografski sadržaji, gdje se pokazuju i daju informacije koje nisu primjerene njihovoj dobi” (Profesorica 2). Dakle, problem je u tome što se djevojke jako malo uči o seksualizaciji i što su tome izložene od rane dobi. No, Profesorica 1 navodi: “Mislim da ako govorimo o školama, trebali bismo na prvom mjestu zapravo staviti školu i zamisliti školu kao odgojno obrazovnu instituciju koja ima svoju ulogu odgajati i obrazovati učenike i učenice. A onda sve ostalo, zapravo pravila odijevanja i tako dalje, su možda u tom smislu manje bitna.” Opet se vraćamo na jednakopravnost pravilnika, koji onda briše sve probleme vezane uz rodnu diskriminaciju. Profesor je istaknuo važnost odgoja u cijelom procesu. “Tako da opet se vraćam, mislim da priču o seksualiziranju ljudskog tijela ne možemo temeljit samo na pravilima ponašanja, na zabranama, nego prvenstveno na odgoju od malih nogu. Znači, od prvog razreda osnovne škole doslovno s učenicima razgovarati takvim stvarima i to što je neka cura stavila majicu na bretelice, jednostavno ne može biti razlog da je onda muški učenici, da je zlostavljaju na bilo koji način” (Profesor 3). Zaključak bi onda mogao biti da je edukacija svakako bitna. Prvo edukacija djevojaka o štetnosti društvenih mreža i ranoj izloženosti seksualizacija, a zatim edukacija dječaka da odjeća ne pokazuje pristanak djevojke na bilo što, a tako i na seksualizaciju njihovog tijela.

Iduća tema koja je bila bitna za nekakav prijedlog mijenjanja i unapređenja pravilnika, bez da se direktno o tome pričalo je ideja uvođenja obrazovnih programa koji bi se toga doticali. U razgovoru s jednom od profesorica je potvrđeno da takva ideja postoji, i da se u kurikulumu škola provodi kao međupredmetna tema. Jedna od međupredmetnih tema je osobni razvoj. “Pa onda recimo u osobnom razvoju imaš također domenu koja se zove ‘ja i društvo’ pa onda razumijevaš suovisnosti pojedinca i društva, kako doprinosimo zajednici. To je sada jako široka tema naspram ove tvoje seksualizacije, ali u principu samo želim reći kako postoje određeni mehanizmi koji se bore protiv rodni stereotipa, seksualizacije i slično. Tako da mi vrlo često mislimo da ne postoje, ali u školama se puno toga događa. I oni stalno rade na tome da razvijaju te kompetencije protiv stereotipa i slično” (Profesorica 1). Dakle, postoji model koji želi educirati učenike o problematici seksualizacije i o problematici rodni stereotipa, pitanje je samo koliko se oni kvalitetno provode u školama. Druga profesorica navela je kako je edukacija o seksualizaciji bitna kako se ne bi tradicionalno svodila samo na seks. “Dakle, naše tijelo šalje

neku poruku. I nekim ako ne znaju pročitati na pravi način tu poruku, može se dogoditi zlostavljanje i sve ono o čemu sam govorila. Naravno da treba govoriti u seksualizaciji, ali ne svoditi je isključivo samo na seks i tu potrebu koja je, naravno, potpuno legitimna i prirodna, upakirati u širi kontekst seksualizaciju. A kod nas se nekako reduciraju ti vrlo složeni konstrukti i fenomeni ljudske prirode” (Profesorica 2). Treći profesor dotakao se ideje da se prvo o takvim temama i pristupu takvim temama treba educirati buduće nastavnike, nastavnice i sve stručne suradnike. “Dakle da, važno je da nastavnici, znači studenti budući nastavnici, budu upoznati s tim temama, u krajnjem slučaju kako pristupiti onda poučavaju učenika o takvim temama, jer su te teme dosta osjetljive. I sad ne mislim da je to nešto što mora postojati kao obavezni kolegij” (Profesor 3). Edukacija je dakle ključna na različitim razinama školovanja. Edukacija učenika i učenica ali i edukacija onih koji će svoje znanje prenositi u srednjim i osnovnim školama.

Pitanje unapređenja pravilnika odijevanja u skladu s modernim normama, nastavno na prethodno pitanje, je tema koje smo se iduće dotakli. Jedna od profesorica rekla je da se uopće ne bi upuštala u usklađivanje pravilnika s današnjim normama, jer one nisu norme koje bismo trebali slijediti, odnosno same po sebi su loše. “Ja ih uopće ne bih. Upravo su problem te norme koje su danas postavljene. Naime, društvene promjene su takve da se radikalno mijenja norma u odijevanju. Možda je bolji termin trend i moda. Moda vam je kao izgled. Odnosno, vi nikad ne možete postići tu normu. Danas je moderno nešto, sutra nešto. Pogotovo u ovom globaliziranom svijetu i konzumerskom društvu” (Profesorica 2). Druga profesorica rekla je kako je bitno i da profesori rade na sebi jer su i oni nekada zatvoreni u ciklusu razmišljanja koja su možda zaostala. “Međutim, nekako mi se čini da mi prije svega moramo raditi na sebi. Na tome da ja sama sebi osvijestim da je u redu, da netko tko sjedi 8 sati dnevno u dvorani, da je ok biti u trenerci. I da ja nemam ništa protiv toga. Nekako mi se čini da bismo trebali gledati što nam te nove generacije mogu ponuditi i kako mi možemo učiti od njih, što njima zaista treba, a da se zapravo odmaknemo od svih onih možda toksičnih stvari koje smo mi naučili i načina na koji smo možda odgajani” (Profesorica 1). Treći profesor je opet doveo na svjetlo važnost dosljednosti. “Prvenstveno, opet ponavljam, odgojna dimenzija, pravilnicima, zakonima, svim tim normativnim aktima mi možemo donekle regulirati rad u odgojno obrazovnim institucijama. Međutim, svjesni smo, mi vrlo često imamo i pravilnike i zakone koje se ne provode” (Profesor 3). Svatko od sugovornika dao je svoje stajalište o prilagodbi modernim normama, odnosno o pristupu mlađim generacijama.

Zadnja tema bila je vezana uz unaprjeđenje pravilnika odijevanja i ideje sugovornika koje bi tome mogle pridonijeti. Prva profesorica izjavila je kako je bitno dovesti prioritete škole u

red i uz to, naravno, educirati učenike i učenice o tome. “Nego, u principu, ako se dogovorimo da nam je svima želja i ideja da smo ovdje došli učiti, da se razvijamo, da radimo na sebi, onda nam zapravo odijevanje stvarno manje bitno” (Profesorica 1). Druga profesorica rekla je kako je najbolji način da se cijeli školski sustav nanovo pregleda i da se osvježi. “Pa u tom kontekstu trebalo bi naprosto *refreshati* naš školski sustav. U smisu unošenja nekih vrijednosti koje su sad, ja ne znam što je vrijednost u našem školskom sustavu. Tako da, mislim da samo odijevanje gledati kao izolirani segment nije tako problematično. Ono je umreženo u vrlo kompleksno okruženje i zbog toga generira mnoge poteškoće” (Profesorica 2). Treći profesor rekao je kako je bitna edukacija svakoga kako bi u jednom trenutku pravilnik odijevanja trebao postati nepotreban. “A opet kažem, prvenstveno mislim da kroz sve pravilnike trebamo raditi na odgoju odnosno edukaciji djece. I onda nam pravilnici neću u jednom trenutku ni trebati” (Profesor 3). Zaključak je da se unapređenje pravilnika odijevanja u školama treba temeljiti na širem pristupu koji uključuje jasno postavljanje školskih prioriteta, sveobuhvatnu edukaciju učenika i nastavnika te reviziju i modernizaciju cijelog školskog sustava.

Zaključak istraživanja je da se unapređenje pravilnika odijevanja u školama treba temeljiti na širem pristupu koji uključuje jasnu postavu školskih prioriteta, sveobuhvatnu edukaciju učenika i nastavnika te reviziju i modernizaciju cijelog školskog sustava. Ključni elementi su fokus na zajedničke ciljeve u školi, temeljito osvježavanje školskog sustava kako bi se uskladio s aktualnim vrijednostima, te kontinuiranu edukaciju koja može učiniti pravilnike odijevanja suvišnima u budućnosti.

Smatram da bi za buduće istraživanje bilo dobro razgovarati s pedagogima koji rade u struci kako bi se saznalo je li sve u praksi onako kako je u teoriji. Također, ideja za buduća istraživanja je provesti istraživanja na većem uzorku učenika i nastavnika iz različitih regija kako bi se dobili sveobuhvatniji podaci. Uključiti različite vrste škola (npr. osnovne, srednje, gimnazije, strukovne škole) kako bi se istražila raznolikost iskustava. Istražiti učinkovitost međupredmetnih tema, odnosno provjeriti koliko se školski kurikulum poštuje.

Ovo istraživanje može poslužiti kao temelj za informiranje i usmjeravanje politika i pravilnika odijevanja u školama prema pravednijim i rodno neutralnijim praksama. Podizanje svijesti među nastavnicima, učenicima i roditeljima o važnosti pravilnika odijevanja i njihovoj ulozi u smanjenju rodne diskriminacije i seksualizacije u školskom okruženju.

Istraživanje – upit Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih

Poslan je upit Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih, točnije Kabinetu MZO vezan uz pitanja za o pravilniku odijevanja u Republici Hrvatske. Mail je poslan 14. lipnja 2024. godine i do dana pisanja diplomskog odgovor nisam dobila odgovor. Mail slijedi u nastavku:

“Poštovani,

javljam Vam se molbom za sudjelovanje u mom istraživanju za diplomski rad. Tema rada je “Seksualizacija maloljetnica i problematika pravilnika odijevanja”. Kao krovnu nacionalnu instituciju u sektoru obrazovanja zamolila bih Vas za Vaše odgovore.

Cilj ovog diplomskog rada je obraćanje pozornosti na problem seksualizacije maloljetnica, ali istovremeno i pružanje alternativnih rješenja koja zadovoljavaju kako osoblje tako i učenike/ce srednjih škola, posebice u vezi s pravilnikom odijevanja.

Ukoliko biste radije obavili intervju putem video poziva, molim Vas, obavijestite me putem ove adrese.

Usput Vas molim da mi javite treba li Vašoj instituciji poslati suglasnost za sudjelovanje ili odgovore mogu koristiti bez suglasnosti.

Unaprijed zahvaljujem na Vašem vremenu i susretljivosti.

S poštovanjem, Larisa Šimičić.”

Pitanja poslana MZO-u nalaze se na kraju rada, zajedno s pitanjima za djevojke koje su bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja, kao i pitanja za znanstvenike u području pedagogije.

Zaključak

U ovom diplomskom radu istraženi su različiti aspekti pravilnika odijevanja u školama te njihova povezanost sa seksualizacijom maloljetnica. Analiza pokazuje da pravilnici odijevanja često nisu jednaki za sve učenike i da mogu dovesti do osjećaja nepravde i neugodnosti, posebno kod djevojaka. Mnoge ispitanice su istaknule kako su opomene često nejasne i subjektivne, što dodatno naglašava potrebu za jasnijim i pravednijim pravilnicima.

Jedan od ključnih zaključaka je da pravilnici odijevanja trebaju biti rodno neutralni i dosljedno primjenjivani kako bi se smanjila rodna diskriminacija i osjećaj nepravde među učenicima. Edukacija je također istaknuta kao bitan element, pri čemu bi se učenicima trebalo objasniti razloge postojanja pravilnika odijevanja te kako njihovo ponašanje može utjecati na druge.

Važno je naglasiti da pravilnici odijevanja ne bi trebali služiti samo za kontrolu odijevanja, već i za promicanje poštovanja i jednakosti među učenicima. Škole bi trebale raditi na razvijanju kurikuluma koji uključuju teme vezane uz rodnu ravnopravnost i seksualizaciju, kako bi učenici bili bolje informirani i osviješteni o ovim pitanjima. Za buduća istraživanja preporučuje se uključivanje većeg broja škola iz različitih regija te različitih tipova škola kako bi se dobili sveobuhvatniji podaci. Također, korisno bi bilo provesti istraživanja koja uključuju perspektive pedagoga i nastavnika kako bi se utvrdilo koliko se teorija podudara s praksom .

Literatura

- Aghasaleh, R., 2018., Oppressive Curriculum: Sexist, Racist, Classist, and Homophobic Practice of Dress Codes in Schooling, *Journal of African American Studies*, vol. 94–108, no. 1, 1 Mar, <https://doi.org/10.1007/s12111-018-9397-5>.
- American Psychological Association, 2007., Task Force on the Sexualization of Girls., Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls, Retrieved from <http://www.apa.org/pi/women/programs/girls/report-full.pdf>
- Billy, C., A., 2014., Dress Codes in Schools, LLC, United States: Greenhaven Publishing
- Boetsch, M., 2020., Dress codes and their effect on girls, *The Delphi*, <https://sno.dvrhs.org/4868/opinion/dress-codes-and-their-effect-on-girls/>
- Choate, L., R. Curry, J., 2009., Addressing the Sexualization of Girls Through Comprehensive Programs, Advocacy, and Systemic Change: Implications for Professional School Counselors, *Professional School Counseling*, vol. 2156759X0901200, no. 3, 1 Feb. <https://doi.org/10.1177/2156759x0901200302>.
- Claybourn, C., 2022., Why School Dress Codes Are Often Unfair, U.S. News, dostupno na: <https://www.usnews.com/education/best-high-schools/articles/why-school-dress-codes-are-often-unfair>
- Cumming-Potvin, W., 2023., The politics of school dress codes and uniform policies: Towards gender diversity and gender equity in schools, *International Journal of Educational Research*, Volume 122
- Dasović, A., Divjak, M., Škole uvode pravila pristojnog odijevanja: Poderane traperice i crop top nisu za učionicu, *24sata*, dostupno na: <https://www.24sata.hr/tech/skole-uvode-pravila-pristojnog-odijevanja-poderane-traperice-i-crop-top-nisu-za-ucionicu-939079>
- de Rooji, T., 2022. *Dress code*, This is Gendered, dostupno na: <https://thisisgendered.org/entry/dress-code/>
- Dimauro, M., 2020., Dress-Coded: How current dress codes undermine cultural, gender, and socio-economic equity. *Journal of Educational Leadership and Policy Studies*, Fall 2020 Special Issues on Educational Leadership Policy Briefs: Perspectives of Doctoral Students
- Driscoll, C., 2002., *Girls*, Columbia University Press, New York
- Duncan, K., 2024., Do strict dress codes and uniforms do more harm than good?, *PHYS.org*, dostupno na: <https://phys.org/news/2024-01-strict-codes-uniforms-good.html>

- Durham, M. G., 2009., *The Lolita effect : the media sexualization of young girls and what we can do about it*, Woodstock, Overlook Press, New York
- Duits, L., van Zoonen, L., 2006., *Headscarves and Porno-Chic: Disciplining Girls' Bodies in the European Multicultural Society*, *European Journal of Women's Studies*, 13(2), 103-117. <https://doi.org/10.1177/1350506806062750>
- Eagan, A., (n.d.) *The Issue With Dress Codes*, *The Cougar Chronicle*, <https://cougarchronicle.org/opinion/2020/12/18/the-issue-with-dress-codes/>
- Friedrichs, E., 2014., *4 Lies About School Dress Codes That Cover Up Their Oppressive Effects*, *Everyday Feminism*, dostupno na: <https://everydayfeminism.com/2014/12/school-dress-code-myths/>
- Gereluk, D., 2007., *What Not To Wear: Dress Codes and Uniform Policies in the Common School*, *Journal of Philosophy of Education*, Volume 41, Issue 4, November, Pages 643–657, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9752.2007.00576.x>
- Gonzalez, J., 2019., *Time to Take a Look at Your Dress Code*, dostupno na: <https://www.cultofpedagogy.com/dress-code/>
- Harbach, M., 2017., *Sexualization, Sex Discrimination, and Public School Dress Codes*. 10.31228/osf.io/qxca6.
- Hoose, G., *Redressing Dress Codes: The Effects of Sexualized School Dress Codes*, *Dissenting Voices*, v. 7
- Holland, H., 2022., *Dress Code: Is it sexualization?*, *The Lafayette Ledger*, <https://lafayetteledger.org/24226/showcase/dress-code-is-it-sexualization/>
- Shepard, N., M., 2019., *Disciplining the Female Student Body: Consequential Transference in Arguments for School Dress Codes*, *Women's Studies in Communication*, 42:1, 1-20, DOI: 10.1080/07491409.2019.1573771
- Nadarević, N. i Tomac, L. (2020). *Komparativna analiza provedbe seksualnog odgoja u Republici Švedskoj, Republici Irskoj i Republici Hrvatskoj*. *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foo2rama*, 4 (4), 75-90. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/251669>.
- Odžaklijević, D., *Leksikon YU mitologije*, dostupno na: <https://www.leksikon-yu-mitologije.net/skolske-kecelje-kute/>
- Pendharkar, E., 2022., *School Dress Code Debates, Explained*, *Education Week*, dostupno na: <https://www.edweek.org/leadership/school-dress-code-debates-sexist-explained/2022/12>
- Pomerantz, S., 2008., *Girls, Style, and School Identities, Dressing the Part*, Palgrave Macmillan, New York

- Ralston, M., 2021., Slut-shaming, whorephobia, and the unfinished sexual revolution, McGill-Queen's University Press, Montreal
- Raby, R., 2010., Tank Tops Are Ok but I Don't Want to See Her Thong: Girls' Engagements With Secondary School Dress Codes, *Youth & Society*, 41(3), 333-356
- Rahimi R., Liston, D., D., 2009., What Does She Expect When She Dresses Like That? Teacher Interpretation of Emerging Adolescent Female Sexuality, *Educational Studies, A Journal of the American Educational Studies Association*, 45:6, 512-533
- Reist, T., M., 2009., Getting Real: Challenging the Sexualisation of Girls, Spinifex Press, www.spinifexpress.com.au/shop/p/9781876756758
- Roberts T.-A., Zurbriggen, 2013., The Problem of Sexualization, iz knjige: Zurbriggen, E. L., Roberts, T.-A. (Eds.). *The sexualization of girls and girlhood: Causes, consequences, and resistance*, Oxford University Press
- Roberts, T.-A., 2013., She's So Pretty, She Looks Just Like a Bratz Doll!, iz knjige: Zurbriggen, E. L., Roberts, T.-A. (Eds.). *The sexualization of girls and girlhood: Causes, consequences, and resistance*, Oxford University Press
- Rupp, A., (n.d.) Student opinion: The problems with dress codes taken too far, *Chieftain Times*, <https://yhsnews.com/5826/opinion/student-opinion-the-problems-with-dress-codes-taken-too-far/>
- Shawn E. F., 2020., Institutionalizing Consent Myths in Grade School, 73 *Okla L. Rev.* 173, <https://digitalcommons.law.ou.edu/olr/vol73/iss1/9>
- Sherwin, G. (2017). 5 Things public school can and can't do when it comes to dress codes. The American Civil Liberties Union. Dostupno na: <https://www.aclu.org/blog/womens-rights/womens-rights-education/5-thingspublic-schools-can-and-cant-do-when-it-comes>
- Smith, J., A., Wisman, M., 2011., What Are We Doing to Girls?, NEN, New England
- Starr, C. R., Zurbriggen, E. L., 2019., Self-sexualization in Preadolescent Girls: Associations With Self objectification, Weight Concerns, and Parent's Academic Expectations, *Wisc*, 21 Nov, www.academia.edu/41012617/Self_sexualization_in_preadolescent_girls_Associations_with_self_objectification_weight_concerns_and_parents_academic_expectations
- Wallace, K., 2017., Do school dress codes end up body-shaming girls?, CNN, dostupno na: <https://edition.cnn.com/2017/05/30/health/school-dress-codes-body-shaming-girls-parenting/index.html>
- Wang, S., 2017., How some say this Washington Township school's dress code blames girls for boys' bad behavior, *IndyStar*, dostupno na:

<https://www.indystar.com/story/news/education/2017/11/27/how-some-say-washington-township-schools-dress-code-blames-girls-boys-bad-behavior/840061001/>

Whisnant, E., 2021., Dress codes are biased against females, The Dispatch, <https://thedispatchonline.net/13573/journalism-1/dress-codes-are-biased-against-females/>

Privitci:

Pitanja za djevojke koje su bile opomenute za kršenje pravilnika odijevanja:

Zbog čega ti je bitno kako se odijevaš za školu?

Što si nosila taj dan kada su te opomenuli za kršenje pravilnika odijevanja i koji je bio razlog opomene?

Kakav pristup je imala osoba koja ti je iznijela opomenu za kršenje pravilnika odijevanja?

Kako si se osjećala nakon opomene?

Jesi li primijetila razlike u tretmanu između učenica koje su opomenute za kršenje pravilnika odijevanja i onih koje nisu?

Smatraš li da su pravila odijevanja u tvojoj školi (bila) pravedna i jednakopravna za sve učenike/učenice?

Kako su tvoji roditelji reagirali kad su saznali da si opomenuta za kršenje pravilnika odijevanja?

Jesu li te podržali ili su podržali pravila škole?

Smatraš li da su pravila odijevanja u školi usko povezana s problemom seksualizacije mladih djevojaka?

Jesi li ikada osjetila da su pravila odijevanja u školi bila nametnuta kako bi se suzbila seksualnost ili izazovnost mladih djevojaka?

Kako su te osjećaji kršenja pravilnika odijevanja oblikovali u tvojim stavovima prema autoritetu i pravilima općenito?

Kako su tvoji (muški) prijatelji reagirali na tvoju opomenu za kršenje pravilnika odijevanja?

Jesu li te podržali ili te poticali da se prilagodiš pravilima?

Smatraš li da bi se škole trebale bolje nositi s problemom pravilnika odijevanja? Ako da, na koji način?

Koja je alternativa za mijenjanje pravilnika odijevanja?

Smatraš li za sebe da si se oblačila neprikladno i izazovno za školi?

Da ne postoji pravilnik odijevanja, kako bi ti bilo najugodnije odlaziti odijevena u školu?

Pitanja za znanstvenike pedagogije:

1. Kako se oblikuju pravila odijevanja i tko je uključen u taj proces?

2. Koji su, a koji bi trebali biti glavni ciljevi pravilnika odijevanja u školama?

3. Kako pravila odijevanja doprinose stvaranju sigurnog i uključivog okruženja za sve učenike/učenice i zapravo, doprinose li uopće?

4. Kako se donose odluke o tome što će biti uključeno u pravilnik odijevanja? Tko je sve

uključen u takav proces?

5. Kako se tumače i primjenjuju pravila odijevanja u praksi?
6. Koje bi, po vama, trebale biti posljedice kršenja pravilnika odijevanja?
7. Smatrate li da su pravila odijevanja pravedna i jednakopravna za sve učenike/učenice?
8. Kako se nositi s potencijalnom diskriminacijom ili pristranošću u primjeni pravila odijevanja?
9. Kako pravila odijevanja doprinose sprječavanju seksualizacije mladih učenica/učenika?
10. Na koji način pravilnik odijevanja doprinosi rodno uvjetovanim stereotipima?
11. Što biste rekli o kritici da pravilnici odijevanja ograničavaju slobodu izražavanja učenika/učenica?
12. Smatrate li da bi bilo korisno uvesti obrazovne programe koji bi se bavili pitanjima pravila odijevanja, seksualizacije mladih i sličnih tema?
13. Kako se pravila odijevanja mogu prilagoditi u skladu s razvojem društvenih normi i promjenama u društvu?
14. Koje bi bile vaše preporuke za unapređenje pravila odijevanja kako bi se bolje reflektirale potrebe i raznolikost učenika/učenica?
15. Kako se pravila odijevanja mogu prilagoditi kako bi se osiguralo da se ne nameću ograničenja na osnovi spola ili rodnog identiteta, već da promiču inkluzivno okruženje za sve učenike/učenice?

Pitanja za MZO RH:

1. Koje su osnovne smjernice i ciljevi pravilnika odijevanja u školama u Republici Hrvatskoj?
2. Postoji li univerzalni pravilnik odijevanja za škole u Republici Hrvatskoj?
3. Kako se pravilnik odijevanja primjenjuje i provodi u školama diljem države?
4. Postoje li smjernice ili preporuke Ministarstva obrazovanja vezane uz pravilnik odijevanja koje bi trebale osigurati pravednu i uključivu primjenu u svim školama?
5. Kako Ministarstvo osigurava da pravilnik odijevanja ne diskriminira određene skupine učenika/učenica i da se ne perpetuira rodno uvjetovane stereotipe?
6. Koje su mogućnosti i postupci dostupni učenicima/učenicama i njihovim roditeljima ako imaju primjedbe ili pritužbe na promjenu pravilnika odijevanja u njihovoj školi?